

**PARÇA PARÇA ÇÖZÜM MODELİNİN KIBRIS
ÖRNEĞİNDE SAĞLAYACAĞI YARAR ÜZERİNE**

RAPOR

**Constantinos ADAMIDES
Sertaç SONAN**

**Nicos PERISTIANIS
Yücel VURAL**

Parça Parça (Adım Adım) Çözüm Modelinin Kıbrıs Örneğinde Sağlayacağı Fayda Üzerine Rapor

Constantinos ADAMIDES

Nicos PERISTIANIS

Sertaç SONAN

Yücel VURAL

Bu Rapor “Siyasal Elitlerin ve Sivil Toplumun Anlaşmazlık Konularına İlişkin Farkındalıklarının Desteklenmesi Amacıyla Toplum-içi ve Toplumlararası Girişimlerin Birleştirilmesini Öngören Ortak Proje”nin bir parçası olarak üretilmiştir. Friedrich Ebert Vakfı tarafından desteklenen bu proje, Politeia ve Choice adlı iki sivil toplum kuruluşunun üyesi bir grup tarafından gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte Rapor ve EK’lerinde yer alan görüş ve önerilerden Friedrich Ebert Vakfı, Politeia ve Choice değil sadece Rapor’un yazarları sorumludur.

Politeia/Choice/Friedrich Ebert Vakfı (FES) Yayınları
Yayın yeri ve yılı: Kıbrıs - 2014
46 Makedonitissas Avenue
PO Box 24005
1700 Lefkoşa, Kıbrıs

© Bu Rapor'un tüm yayın hakları Friedrich-Ebert Vakfı (FES) ve yazarlara aittir.

Tüm hakları saklıdır. Bu yayının herhangi bir bölümü yayıncının yazılı izni olmaksızın yeniden basılamaz, elektronik olarak veya baskı yoluyla veya fotokopi şeklinde çoğaltılamaz veya dağıtılamaz.

Friedrich-Ebert Vakfı (FES) tarafından yayınlanan tüm eserler FES'in yazılı onayı olmaksızın ticari amaçlar için kullanılamaz.

Kapak: Marios Tziakouris, Mediazone
Desen: Stella Angelidou

Baskı ve Dizgi: R.P.M. Lithographica, Strovolos

ISBN: 978-9963-2064-4-5

İÇERİK

Giriş 5

- I. “Kıbrıs sorununa kapsamlı çözüm” ifadesi ne anlama gelmektedir?
Ve Kıbrıs’ta çatışan taraflar bu modele ne ölçüde bağlıdırlar? 7
Constantinos Adamides ve Sertaç Sonan
  - II. ‘Adım adım’ çözüm modeli Kıbrıs’ta başarılı bir şekilde uygulanabilir mi? 15
Nicos Peristianis ve Yücel Vural
  - III. Kıbrıslı siyasal elitlerin kapsamlı çözümün tamamlayıcı bir unsuru olarak adım adım çözüm yaklaşımına ilişkin algıları 21
Yücel Vural ve Nicos Peristianis
  - IV. İyi niyet önleminin uygulanabileceğine ilişkin bir örnek: kurumsal dinsel özgürlüklerin yeniden tesis edilmesi 24
Nicos Peristianis ve Yücel Vural
  - V. Kapsamlı bir çözümden önce Tymbou (Ercan) havaalanında uluslararası hava taşımacılığı normalleştirilebilir mi? 27
Nicos Peristianis ve Yücel Vural
  - VI. İvedilikle ele alınabilecek iyi niyet jestleri 32
Nicos Peristianis ve Yücel Vural
- EK’ler
- I. Kıbrısta uygulanan iyi niyet önlemlerinin türleri 36
  - II. Anket formu 37
- Notlar 41

Giriş

“Taraflar, görüşmelerin başarıyla sonuçlanmasını güvence altına almak için olumlu bir ortam yaratmayı amaç edineceklerdir (...). Taraflar aynı zamanda birleşik bir Kıbrıs amacına ulaşılmasını dinamik bir şekilde hızlandıracak güven artırıcı önlemleri uygulama çabası içine gireceklerdir.”

Yukarıdaki alıntı, Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulmak için yapılan en son müzakere turuna bir temel oluşturan, iki toplum liderinin yaptığı 11 Şubat 2014 tarihli ortak açıklamanın bir parçasıdır. Kıbrıslı iki lider “kapsamlı çözüm”e olan bağlılıklarını tekrarlamış olsa da, çözüm sürecine dinamik bir hız kazandırılmaya çalışılmamıştır; bunun nedeni kısmen de olsa ‘arabayı atın önüne koymak’tan kaynaklanmaktadır. Bir diğer deyişle, taraflar, “kapsamlı bir çözüme”e ulaşmayı barış için adım atmanın koşulu olarak görmüşlerdir. Barış sürecindeki yöntem sorunlarını ele alan bu Rapor altı temel önermeye dayanmaktadır:

1) Çözüme yakın değiliz: Taraflar kapsamlı bir çözüme yönelik bağlılıklarını her zaman vurgulamalarına karşın, kısa vadede Kıbrıs’ta bu tür bir çözüme ulaşmanın önünde önemli zorluklar bulunmaktadır.

2) “Kapsamlı çözüm” sloganı siyasi durgunluğu beslemektedir: “Kapsamlı çözüm” ifadesi, çözüme doğru olumlu adımlar atılmasını engelleyen siyasi durgunluğa dayanak oluşturan bir “ya hep ya hiç” ideolojisine dönüşmüş gibi görünmektedir.

3) Karşılıklı güvensizlik geçerliliğini korumaktadır: Kıbrıslı Rum siyasi elitler arasında, Kıbrıs Türk tarafının, ortak vatani bölmeyi amaçlayan ayrılıkçı bir eğilimi olduğuna dair güçlü korkular vardır.

Kıbrıslı Türk siyasi elitler arasında, Kıbrıs Rum tarafının, Kıbrıslı Türkleri ötekileştirerek ortak devleti ele geçirmeyi amaçlayan hegemonyacı bir eğilimi olduğuna dair güçlü korkular vardır..

4) Sosyal sermayeye ihtiyacımız vardır: Varılacak kapsamlı bir çözümün sürdürülmesi için Kıbrıslı toplumların işbirliği yapma geleneğini güçlendirmeye ihtiyacımız vardır. İşbirliği geleneğini, tarafların üzerinde uzlaşabileceği bir çözüme dönük anlamlı ilerlemeleri beklemeksizin güçlendirmeliyiz.

5) Statüko her iki tarafta da etkilidir: Her iki toplum da, çıkmazdan kurtulmayı sağlayacak teşviklerin yokluğundan ötürü statükoya boyun eğmiştir.

6) Barış sürecinden acısız, tek taraflı bir kaçış yolu yoktur: Kıbrıs Türk tarafı süreçten tek başına ayrılmaya çalışırsa, statükonun olumsuz etkilerine daha fazla maruz kalacaktır. Kıbrıs Rum tarafı süreçten tek başına ayrılmaya çalışırsa, bu durum adanın kalıcı şekilde bölünmesine yol açabilir.

Giriş

Yukarıda özetlenen önermeler ışığında, bu rapor aşağıdaki önerileri yapmaktadır:

- İyi niyet jestleri şeklinde atılacak küçük adımlar, kapsamlı bir çözüm için temel oluşturacaktır.
- Bu iyi niyet jestlerinin, taraflarca kabul edilen kapsamlı çözüm parametreleri ile uyum içerisinde olması gerekmektedir.
- Adım adım çözüm modeli, iki toplum arasındaki ilişkileri iyileştirici özelliğinden ötürü elde edilecek kapsamlı bir çözümün toplumlar tarafından benimsenmesini ve daha sonra da uygulanmasını kolaylaştıracaktır.
- Adım adım çözüm modelinin muhtemel riskleri olmasına rağmen, bunlar küçük ölçekli ve bundan dolayı da kontrol edilebilir risklerdir.

I. “Kıbrıs sorununa kapsamlı çözüm” ifadesi ne anlama gelmektedir ve Kıbrıs’ta çatışan taraflar bu modele ne ölçüde bağlıdırlar?

Constantinos Adamides ve Sertaç Sonan

Kıbrıs müzakereleri çerçevesinde, “kapsamlı çözüm” son zamanlarda herkesin diline dolanan bir slogan haline gelmiştir. Buna karşın, Yunan ve Türk milliyetçileri de dahil olmak üzere herkes, kendi şartlarının kabulü temelinde olduğu sürece, kapsamlı çözüm fikrini benimsediklerini ileri sürmeleri bu kavramın tam olarak ne anlama geldiği konusunda bir muğlaklık yaratmaktadır. Şöyle ki, kapsamlı çözüm kavramını kullananlar, bu kavrama birbirinden çok farklı anlamlar yüklemektedirler: daha açık bir ifadeyle, bunu söylerken bir uçtakiler konfederasyonu, diğer uçtakilerse üniter bir devleti tarif edebilmektedirler. Bu nedenle, öncelikle Kıbrıs sorununu çözme arzusuyla, çözüme ulaşmaya yönelik belirli bir yaklaşıma bağlı kalma arasındaki farkın altını çizmek gerekmektedir. Bu bağlamda, bu raporda da sunduğumuz “adım adım çözüm yaklaşımı”nın kapsamlı çözümün kendisine bir alternatif değil, kapsamlı çözüme ulaşmayı öngören alternatif bir yöntem olduğu vurgulanmalıdır. Bir diğer deyişle, kapsamlı bir çözüme ulaşmak için uygulamada iki alternatif yaklaşım vardır: (1) “Ya hep ya hiç” yaklaşımı, ve (2) Adım adım çözüm yaklaşımı. Bununla birlikte, gündelik siyasal söylemde bu yaklaşımlardan birincisi kapsamlı çözüme denk tutulduğundan dolayı, bu Rapor’da “kapsamlı çözüm” ve “ya hep ya hiç” ifadelerini biz de aynı anlamda kullanacağız.

İki liderin 11 Şubat 2014 tarihinde yaptığı Ortak Açıklama’da da belirtildiği üzere, şu anda yürütüldüğü şekliyle “müzakereler, her şey üzerinde anlaşılmadan hiç bir şey üzerinde anlaşılmamış olacağı ilkesine dayanmaktadır”; burada her şey bir araya geldiğinde Kıbrıs sorununun özünü oluşturan yönetim ve güç paylaşımı, AB konuları, güvenlik ve garantiler, toprak, mülkiyet, vatandaşlık ve ekonomi konularını içeren yedi başlık anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, kapsamlı bir çözüm, tüm bu konular üzerine anlaşma sağlanmasını gerektirmektedir. Bir diğer ifadeyle, mevcut müzakereler ya hep ya hiç ilkesine dayanmaktadır. Kapsamlı bir çözüm ayrıca geçici bir anlaşma olarak değil, nihai, değiştirilemez bir şey olarak anlaşılmaktadır.

Bu yaklaşımın Kıbrıs sorununun çözülmesi için en uygun yöntem olduğuna dair bir mutabakat olduğu, hatta her iki tarafın da kapsamlı bir çözüm kavramına takılıp kalmış olduğu görülmektedir. Fakat, bu yöntemin sonucunda ortaya çıkacak çözümün nihai ve dolayısıyla da geri dönülemez olması çözüm sonrasında ortaya çıkabilecek muhtemel bir başarısızlığın bedelinin de oldukça yüksek olacağı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, tercih edilen bu alternatif, mevcut durumun desteklenmesine yol açmaktadır. Aslında bu pek de şaşırtıcı bir durum değildir; karar verme ikilemi yaşayan bireylerin kafalarındaki hesaplamada geneldemuhtemel kayıpların, muhtemel kazanımların önüne geçtiği, dolayısıyla da riskten kaçınma tutumu takındıkları bilinen bir şeydir.¹ Bu bağlamda, önermekte

olduğumuz adım adım çözüm yaklaşımının, diğer şeyler yanında, muhtemel bir başarısızlığın maliyetini belirgin bir şekilde azaltmak suretiyle, kafalardaki bu tür bir ikilemlerin çözümüne yönelik katkı koyabileceği iddiasındayız.

Tarihsel açıdan bakıldığında, kapsamlı çözüm yönteminin fazlasıyla yükseltildiğini ve aslında bir tuzak haline geldiğini söylemek mümkündür. 1974 yılından beri, liderler arasında defalarca yapılan müzakereler sadece 1977-79 Doruk Anlaşmaları ve (aylarca süren pazarlık ve ayak sürümenin ardından) yakın zamanda yapılan Ortak Açıklama gibi sadece sınırlı bir ortak payda içeren anlaşmalarla sonuçlanmış ya da daha kötüsü hiçbir sonuç getirmemiştir. Herşeyi kapsayacak bir anlaşma yapma çabası açıktır ki her iki tarafta da ters bir etki yaratmış ve maksimalist bir direnişe yol açmış, uzlaşmazlığı kamçulamıştır. Bu raporda yapılan politika önerileri, daha gerçekçi bir yaklaşımla, bir dizi üzerinde nispeten kolay uzlaşılabilir somut iyi niyet önlemi sunarak çözüm çabalarına katkı koymayı amaçlamaktadır.

1. Kıbrıslı Rumlar “kapsamlı çözüm” yaklaşımına ne kadar bağlıdırlar

İlkesel olarak hem şimdiki hem de geçmiş tüm Kıbrıs Rum liderlikleri Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulunması hedefine bağlı olmuş ve bu tarzda bir çözümün taraftarı olmuştur. Ama Kıbrıslı Rum siyasi elitler, müzakere edilmesi gereken alanlar konusunda bir uzlaşmaya varmış olmalarına rağmen çözümün içeriği konusunda anlaşmazlık içinde görünmektedirler; başka bir deyişle çözümün temel unsurları hakkında aralarında anlaşmazlıklar vardır ve bu tür anlaşmazlıklar çeşitli hususlardaki farklı talepler arasında köprü kurmaya çalışan müzakerecilerin ve dış aktörlerin işini zorlaştırmakta ve onları ciddi derecede uğraştırmaktadır.

Kıbrıslı Rum siyasi elitlerin tümünün bir anlaşmaya olanak sağlayacak kadar aynı düzeyde fedakarlık yapmaya hazır olmadığı da belirtilmelidir. Bir anlaşmaya daha az hazır görünenler, Kıbrıs Cumhuriyeti ve Kıbrıslı Rum (veya Helen) kimliğinin yaşatılması gerektiğini, ve daha sonra gelen seçenek olarak da statükoyu ‘kötünün iyisi’ olarak kabul etme eğilimindedirler. Bu grupta yer alanlar, iki bölge, iki toplumlu bir federasyon fikrinin sadece ‘doğru içerik’ veya ‘doğru çerçeve’ (‘ορθό περιεχόμενο’ ή ‘ορθό πλαίσιο’) içermesi halinde kabul edilebilir olduğunu düşünmekte ama önerilen ‘doğru içeriğin’ ne olduğu veya ne kadar uygulanabilir olduğuna yönelik açık bir çerçeve sunmamaktadırlar. Bu görüşü destekleyenler çoğunlukla daha küçük dört siyasi partinin, yani Demokrat Parti (DHKO), Sosyalist Parti (EDEK), Yeşiller (Oikologoi) ve Avrupa Partisi (EVROKO) birinin taraftarlarıdır.

En büyük iki parti olan sol eğilimli Emekçi Halkın İlerici Partisi (AKEL) ve Demokratik Seferberlik Partisi (DISI), statükonun mutabakata varılmış bir çözümden çok daha tehlikeli olduğu görüşünü desteklemekte ve böylelikle de çıkmazı sonlandıracak bir çözüm konusunda daha istekli bir duruş sergilemektedir. Temelde yeniden yakınlaşmaya daha yakın olan AKEL, Annan Planı’nda küçük fakat çok önemli iyileştirmelerin yapılması gerektiğini ve bu yolla Kıbrıslı Rumlar

arasında daha kabul edilebilir olacağını ve böylelikle daha ‘güçlü bir “evet” oyu’ alacağını söyleyerek reddederken DHSY’nın Annan Planını destekleyen tek büyük siyasi parti olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Buna bağlı olarak, daha önce bahsi geçen dört küçük parti, Kıbrıslı Rum yöneticilerin Kıbrıs Türk tarafının tutumuna karşı yumuşak davrandıklarına dair endişelerini dile getirmiştir.²

Siyasi elitler gibi halk da, Kıbrıs sorununa ilişkin detaylar hakkında birbirinden farklı görüşlere sahiptir ve genel anlamda da sorunun çözüleceğine dair yüksek beklentiler taşımamaktadır. MEB’in Türkiye tarafından ihlal edilmesinin bir sonucu olarak Kıbrıslı Rumlar’ın müzakereleri askıya alması öncesinde, Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk müzakarecilerin sırasıyla Ankara ve Atina’ya yaptığı ziyaretlere kamuoyu tarafından olumlu tepkiler verilmişti. Yakın zamanda (2013) yapılan bir ankete göre, Kıbrıslı Rum nüfusun %56’sı bu ziyaretleri olumlu bir gelişme olarak görürken, %37’si tam tersini düşünmektedir; olumsuz olarak gören grup bu ziyaretlerin, şu anda Kıbrıs’ın kuzeyindeki tanınmayan rejimin tanınması yönünde Kıbrıslı Türklere bir kapı açacağından korkmakta/bundan endişelenmektedir. Hatta daha da önemlisi, Kıbrıslı Rumların -yabancı ordular olmadan- birleşik bir Kıbrıs’ın tüm Kıbrıslılar için faydalı olup olmadığına verdiği yanıt olmuştur; Kıbrıslı Rumların %87’sinin bu soruya verdiği yanıt olumlu bir görüş içermektedir. Bu durum, olumlu bir eğilim olduğunu gösteren bir kanıt niteliği taşıırken, gerçekte, böyle bir soru katılımcılara herhangi bir ikilem sunmadığından ötürü, çıkan sonuç dışında farklı bir sonuç çıkması da olası görülmemektedir. Kıbrıslı Rumların ne düşündüğü hakkında daha anlamlı olan bir soru ise iki devletli bir çözümü isteyip istemedikleriyle ilgili olandır; katılımcıların %74’ü iki devlet modeline karşı olduklarını belirtmiş olmasına rağmen bu yanıtla ilgili iki konunun gözönünde bulundurulması gerekmektedir: bunlarda ilki, %24’lük bir kesimin, iki tarafın birlikte yaşayamayacağına ve ayrılmanın daha iyi bir seçenek olduğuna inanmış olmasıdır -ve bu oran önemsiz bir yüzdeler de değildir. Buna ek olarak, bu tür bir yanıtın çoğunlukla belirli alternatif çözüm modelleri sunulmasa bile ileri sürülmesidir. Yani benzer görüşlere sahip katılımcılar, bir federasyonu ve dolayısıyla güç paylaşımını ve bir arada yaşamayı içeriyorsa herhangi bir öneriyi reddedecektir. Eğer önerilen planın sorunlu olduğu şeklinde bir algı varsa, bu oran büyük ölçüde daha yüksek çıkacaktır. Burada dikkat edilmesi gereken ikinci konu ise, alternatifler arasında statüko seçeneğinin mevcut olmamasıdır; açıkçası böyle bir seçeneğin varlığı durumunda, federasyonu kabullenmeyenlerin sayısının artması beklenmelidir.

Kısacası, konu kapsamlı bir çözümle ilgili algılar olduğu zaman kamuoyunun görüşünü anlamak zordur. Genel anlamda, siyasi ortamda Kıbrıslı Rumlar’ın ödün verme konusunda (Türkiye ve Kıbrıslı Türkler de verirse) 2004 yılına göre daha hazır bir hale gelmesini sağlayan bir değişiklik olduğu görünmekte olmasına rağmen, iki önemli siyasi parti kabul etse bile, önerilen kapsamlı bir çözümün halk tarafından kabul edileceğini kesin bir ifadeyle söylemek mümkün değildir. Bir çok şey, teklifin içeriğine ve Türk garantilerine dair hükümlerin kaldırılması

gibi bazı temel konuların tatmin edici şekilde ele alınıp alınmadığına bağlı olacaktır. Aynı şekilde, birçok kişi için de, önerilen planın dini liderler dahil olmak üzere kilit aktörler tarafından ne ölçüde bir tehdit olarak algılandığı önem taşıyacaktır.

2. Kıbrıslı Türkler “kapsamlı çözüm” yaklaşımına ne kadar bağlıdır?

Kıbrıslı Türk siyasi elitler arasında, kapsamlı veya “ya hep ya hiç” yaklaşımına bir bağlılık olduğu görülse de, bunun nedeni kapsamlı bir çözüme ulaşmada “adım adım” çözüm modeli gibi alternatif yöntemlerin ciddi anlamda tartışılmaması ve en azından bazı çevrelerde, böyle bir modelin tamamen kabul edilemez olarak algılanmasıdır.

Siyasi yelpazenin sağında yer alanlar tarafından adım adım çözüm yaklaşımına yüklenen olumsuz anlamlar, Kıbrıslı Türk eski lider Rauf Denktaş’ın geleneksel yaklaşımıyla ilişkilendirilebilir. Denktaş, kapsamlı bir çözüm karşısında herhangi bir alternatif veya destekleyici yaklaşımı “salam politikası” diyerek değersizleştirmiş, böyle bir yaklaşımın kabul edilmesi halinde, Kıbrıslı Türklerin, Kıbrıslı Rumlar tarafından dilim dilim yutulmasına neden olacağını savunmuştur. Yakın zamanda yapılan bir röportajda, Kıbrıslı Türk lider Derviş Eroğlu, Kıbrıs sorununa bütünlüklü bir çözüm getirilmeden, kapalı Maraş’ın açılmasına yönelik atılacak adımlara karşı olduğunu vurgulamak üzere, “salam politikası” ifadesini yeniden canlandırmıştır.³ Bundan dolayıdır ki, geleneksel olarak Denktaş’ın muhafazakar duruşuna sıkı sıkıya bağlı olan sağ siyasi partiler Ulusal Birlik Partisi (UBP) ve Demokrat Parti-Ulusal Güçler’in (DP-UG), adım adım çözüm yöntemine karşı olmalarını anlamak pek de güç değildir.

Lakin, şu anda iktidarda bulunan koalisyon hükümetinin büyük ortağı, federasyon ve birleşme yanlısı Cumhuriyetçi Türk Partisi-Birleşik Güçler (CTP-BG)’in “kapsamlı çözüm” yaklaşımına karşı tutumunu açıklamak daha zordur. UBP ve DP-UG’nin aksine, CTP 1990’larda güven artırıcı önlemlerin güçlü bir savunucusu olmuştur. Buna rağmen, en son yapılan müzakere turu öncesinde, dışişleri bakanı dahil olmak üzere partinin üst düzey yetkilileri, karşılığında Ercan/Tymbou havaalanının uluslararası uçuşlara açılması söz konusu olsa dahi, Maraş’ın yasal sahiplerine iade edilmesi gibi büyük adımlara, karşı olduklarını ifade etmişlerdir.

Kısaca, bu isteksizliğin altında yatan temel yaklaşım şu görüşe dayanmaktadır: “Maraş, Kıbrıs Rum tarafına iade edilirse Kıbrıslı Rumların kapsamlı bir çözüme ulaşmaya yönelik müzakereleri sürdürme istekleri kalmayacaktır.” Bunun ötesinde, bu isteksizliğin arkasında, bu tarz adımlar atmanın çok yoğun müzakereler gerektirdiği, bunun da liderlerin dikkatini ve enerjisini devam eden “kapsamlı çözüm”e yönelik müzakere sürecinden uzaklaştıracağı iddiaları vardır. Bir diğer ifadeyle, kapsamlı bir çözüm ve adım adım çözüm birbirinin alternatifi olarak görülmekte ve bu durum adım adım çözüm modelinin reddedilmesine gerekçe yapılmaktadır. Kapsamlı bir çözüme ulaşmadan önce somut güven artırıcı

önlemlerin uygulanması fikrini destekleyen meclisteki tek siyasi parti, Toplumcu Demokrasi Partisi (TDP)’dir. Buna karşın, sivil toplum düzeyinde, bu alternatif için daha fazla destek vardır. Örneğin, Mağusa İnisiyatifi, Maraş’ın yasal sahiplerine iade edilmesini güçlü bir şekilde desteklemektedir. Bu inisiyatif tarafından Kıbrıslı Türkler arasında yakın zamanda yapılan bir ankete göre, katılımcıların %73’ü, Maraş’ın yasal sakinlerine iade edilmesi fikrini desteklemektedir.⁴ Kısa bir süre önce, Ticaret Odası ve Sanayi Odası başkanları da, Kıbrıs Türk toplumu’nun karşılığında bir kazanım elde etmesi durumunda bu adımı desteklediklerini beyan etmişlerdir.⁵

3. Mevcut “ya hep ya hiç” yaklaşımına bir alternatif olarak “adım adım çözüm” yaklaşımının özellikleri nelerdir?

Temel özellikleri bakımından adım adım çözüm yaklaşımı, kapsamlı çözümün destekçisidir ve kapsamlı çözümün yerine geçen bir model değildir. Başlıca fark olarak denebilir ki, bu yaklaşım “her şey üzerine anlaşmaya” varmayı beklemeksizin somut adımlar atılmasını öngörmekte ve vurgulamaktadır. Bu nedenle, adım adım çözüm yaklaşımının hedefi, nihai kapsamlı bir çözüme ulaşılmasına katkı koymak ve dolayısıyla soruna genel bir çözüm bulunması için her türlü diğer çabaya da aynı zamanda dahil olmaktır.

3.1 Birincil etki

Böyle bir yaklaşımın olası birincil etkisi, iki taraf arasında güven oluşturma veya güven artırmayla ilgilidir. Daha açık bir ifadeyle, elde edilen bir başarı, her iki tarafın da süreçten bir şeyler kazandıklarını ve işbirliği ve kazan-kazan sonuçlarının aslında mümkün olduğunu hissetmesine olanak sağlaması beklenmektedir. Buna bağlı olarak, adım adım çözüm yaklaşımı, yeni hedefler konularak sürecin ilerletilmesini mümkün kılmaktadır. Buna ek olarak, güvenin ödün odaklı olduğunu ve bir ‘al-ver’ metodolojisine dayandığını açıkça belirtmektedir.

3.2 Avrupa bütünleşmesinin yayılma etkileri ve çıkarılan dersler

Adım adım çözüm yaklaşımı, kendi kendine yetebilen bir hale gelip, başarılı eylemler ile güçlenerek devam edebilir, daha büyük öneme sahip yayılma etkileri yaratabilir. Bu şekilde elde edilen en dikkat çekici başarı hikayesi ise, ilk adımları altı devlet arasında kömür ve çelik üretimi gibi “işlevsel” bir alanda işbirliği yapmak olan, yakın geçmişte savaş ve kuşkuyu yaşayan ve 1950’li yılların başında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu halini alan Avrupa Birliği’nden (AB) başkası değildir. Bu ilk adımın yayılma etkisi, o dönemde o kadar önemliydi ki, aşamalı olarak AB’nin günümüzdeki 28 üyeli siyasi yapısının oluşmasına olanak sağladı. Adım adım çözüm yaklaşımına dayalı ufak bütünleşme adımları ile geçtiğimiz son birkaç on yıldır üye devletler arasında sağlanan güven ve itimattan dolayı Avrupa ülkeleri AB kuruluşlarına siyasi egemenliklerini devretmeye istekli olmuştur ve olmaya da devam etmektedir. Bu tür küçük işbirliği eylemlerinin başarı

oranları arttıkça, güvenin de arttığını, daha büyük ve daha önemli genel anlaşma olasılığını da artırdığını biliyoruz. Kıbrıs bir diğer başarı örneği olabilir küçük başarı hikayeleri daha büyük yayılma etkisine sahiptir ve kapsamlı bir çözüm için bir anlaşma yapılmasına da katkı koyabilir.

3.3 Adım adım çözüm yaklaşımının diğer faydaları

Yukarıda belirtilen birincil etkinin yanında, sadece “ya hep ya hiç” yaklaşımına odaklanan diğer seçeneklerle karşılaştırılınca, adım adım çözüm yaklaşımının aşağıda sıralanan başka birçok faydası vardır.

3.3.1 Daha az başarısızlık riski

Başarısız olma olasılığının, “ya hep ya hiç” modeli ile karşılaştırıldığında oldukça az olması ilk faydadır diyebiliriz. Bunun nedeni ise, adım adım çözüm yaklaşımının her defasında bir konuya odaklanmasıdır. Böylelikle, Apostolos Andreas ve Hala Sultan Tekkesi gibi ‘al-ver’ için zemin olan konularda, diğer bağlantısı olmayan konular (garantiler, güç paylaşımı, yerleşikler vs.) ile ilgili engeller veya anlaşmazlıklar olsa bile müzakereler başarıyla tamamlanabilir.

Bunun yanında, her iki tarafın da başarılı olabilecek alanlar arasından seçim yapabileceği gerçeği de özellikle ilk aşamalarda başarı şansını artırmaktadır. Taraflar siyasi anlaşmazlık konusunda daha az hassasiyet barındıran konuları seçebilir, kültürel, çevresel veya insani bir unsura odaklanarak her iki tarafın da önemli bir siyasi bedel olmadığını hissetmesini sağlayabilir. Bu konuyla ilgili kültürel anıtların restorasyonu ve kayıp şahıslarla ilgili olarak kurulan komiteler örnek teşkil etmektedir. Bu tür projelere, adanın her iki tarafındaki elitler veya halktan ciddi karşı çıkışların olması olasılığı düşüktür, bu da başarı şanslarını artırmaktadır. Aynı zamanda ağır bir siyasi bedel barındırmadıklarından dolayı liderlerin bu konularla ilgili teklifleri kabul etmesi de daha kolay olacaktır. Birkaç konu çözüldükten ve daha fazla güven oluşturulduktan sonra, siyasi anlamda daha hassas konuları ele almaya hazır olunacaktır.

3.3.2 Başarısızlık bedelini en aza indirmek

Herhangi bir nedenden dolayı bir konunun çözülmemesi durumunda, çözümsüzlüğün bedeli, kapsamlı çözüme ulaşırken yapılan başarısız girişimlerin bedeli ile aynı değildir. Örneğin Annan Planı’nın reddedilmesinin bedeli çok yüksektir. Ufak bir konuda başarısız olmak, kapsamlı bir çözüm için olasılığı ortadan kaldırmaz, bütün çabaları tıkamaz, başka bir alandaki başka bir konuyla ilgili yapılan müzakere çabalarını da durdurmaz. Bir bütün olarak sorunu çözmek konusunda genel bir başarısızlık olduğunu düşünecek olursak, adım adım yaklaşımda herhangi bir başarısızlığın güven eksikliğiyle ilişkilendirilebileceği için maliyeti yüksek olmayacaktır. Bir diğer deyişle, olumsuz etki, bir başarı durumundaki olumlu etki ile karşılaştırıldığında yüksek olmayabilirken, elde edilecek başarılar ise işbirliğinin aslında mümkün olduğunu gösterecektir.

3.3.3 Somut başarı kanıtı

Son olarak, bu yaklaşıma yönelik başka bir fayda ise başarı hikayelerinin halk tarafından kolayca gözlemlenebilir olmasıdır. Tüm konularda sürdürülen müzakereler ve potansiyel başarı hikayelerinin aksine (iki tarafın kapsamlı bir öneri sunmaya hazır olana kadar çoğu zaman kapalı kapılar ardında kalan bütünlüklü çözüm çabalarını içeren durumda olduğu gibi), adım adım çözüm çabaları özellikle eğer başarılı olduysa, geniş bir şekilde kamuoyunda yer alır. Bununla ilgili en dikkat çeken örnek ise, kültürel mirasın korunmasıyla ilgili adımdır.

4. *Kapsamlı bir çözüm örneği olarak, 1959-60 uzlaşması gibi bir model faydalı olur mu? (sınırlı yerel katılım içeren uluslararası girişim)*

1960 antlaşması güncelliğini yitirmiştir ve ara bölgenin her iki tarafında da önemli engeller yanında olumsuz algılara da yol açmaktadır. Dolayısıyla da 1960 antlaşmasına yapılacak herhangi bir atfı tarafların birini ya da her ikisini de daha ihtiyatlı bir tutum takınmaya itebilir. Ama bundan 1960'ta yapılan hukuki düzenlemelerin içindeki hiç bir unsurun uygulanabilir bir önerinin geliştirilmesi amacıyla kullanılamayacağı anlamı çıkarılmamalıdır. Bununla birlikte hukuki boyut, bu çalışmanın kapsamı dışında olduğu için biz burada konunun detaylarına girmeyeceğiz.

1960 Anayasası ile ilgili olarak vurgulamamız gereken şey bu anayasanın ne şekilde algılandığına yöneliktir; ‘zoraki cumhuriyet’,⁶ ‘sözde devlet’⁷ ve eski Başkan Glafkos Klerides’in dediği şekilde ‘istenmeyen çocuk’ bu cumhuriyeti tanımlamada kullanılan başlıca ifadelerdir. Büyük ölçüde Kıbrıslı Türklerin de paylaştığı bu algılar, yıllardır değişmeden kalmıştır. Bunun nedeni, 1960 anayasasının dış güçler ve özellikle de İngiltere ve ABD tarafından ‘sunulduğuna’ veya ‘empoze edildiğine’ dair inançlardır. Aynı şekilde, Annan Planı olarak anılan girişim de Kıbrıslı Rumlar tarafından, Kıbrıslılara empoze edilmek istenen bir Anglo-Amerikan ‘oyunu’ olarak algılanmıştı. Benzer şekilde, Kıbrıs Türk toplumundaki sağ kanat çevreler, BM planını “emperyalist”, “gizli tuzaklarla” dolu bir plan şeklinde adeta şeytanlaştırmıştır.

Dolayısıyla, 1959-60 modeli ve Annan Planı’ndan öğrenilmesi gereken şey, önerilen herhangi bir çözümün, dışarıdan empoze edilen bir çözüm olarak algılanmaması, Kıbrıslıların kendilerinin geliştirdikleri bir çözüm olarak görülmesi hususunda hassasiyet gösterilmesi noktasıdır. Dayatmalar veya dayatma olarak algılanan unsurlar büyük ihtimalle bir veya her iki toplum tarafından reddedilecektir; “Ortak Açıklamada” da altı çizildiği üzere, 1960 anayasasının aksine, bu aşamada varılacak bir çözüm, eş zamanlı yapılacak referandumlarla onaylanmak zorundadır.

Benzer şekilde, halk, özellikle dışarıdan gelen bir hakemliğe şüpheyle yaklaşmaktadır; Ortak Açıklama’nın bu korkuları dindirmek adına hakemliği dışlayarak “sadece liderler tarafından serbestçe ulaşılan bir mutabakat, ayrı, eş

zamanlı referandumlara sunulabilir” ifadesini içermesi şans eseri olmamıştır. Hakemliğin olmaması memnuniyet ile karşılanırken, varılacak her türlü çözüm de ‘Kıbrıs’ta üretilen’ bir ürün olacaktır; herhangi bir dış müdahale olmadan genel bir mutabakata varmanın mümkün olup olmayacağı da sorgulanmaktadır. Gariptir ki, taraflar hakemliğe karşı bir yaklaşım içindeyken, kendi lehlerine olduğu sürece üçüncü bir tarafın sürece dahil olmasını memnuniyetle karşılıyorlar. Bu da BM, ABD, İngiltere ve AB gibi dış aktörlerin daha aktif bir şekilde dahil olmasını isteyen yönetici elitler tarafından dolaylı olarak kabul edilmiştir; öte yandan böyle bir dahil olma durumunu sadece kendi pozisyonlarını destekliyor ve diğer taraf üzerinde ödün vermesi için ‘baskı’ yapıyorsa, kabul ediyor ve göz önünde bulunduruyorlar. Dış müdahalenin bir noktaya kadar kaçınılmaz olduğunu düşünürsek, günün sonunda hakim alının, yabancıların taraflı ve sahtekar olarak algılandığı 1960 durumunun aksine, müdahale eden aktörlerin Kıbrıslıların çıkarlarına hizmet eden ‘dürüst araçlar’ olarak görüldüğü bir algı olması gerekmektedir.

Son olarak, 1959-60 modelindeki önemli bir eksiklik, pratik konularda sorun çözme ve işbirliği kültüründen yoksun olmasıdır. Öte yandan, adım adım çözüm yaklaşımı, devlet aygıtının işleyişindeki uygulama zorluklarının fark edilip, tüm süreci zehirlemeden zamanında ele alınacağı “laboratuvarlar” veya “mikro vakalar” oluşturarak ortaya çıkacak sorunların zamanında ele alınmasını sağlayabilir ve bu yolla da tüm sürecin zehirlenmesine engel olabilir. Böylece, başarılı örneklerin başka durumlarda da uygulanması mümkün olur.

II. ‘Adım adım çözüm’ modeli Kıbrıs’ta başarılı bir şekilde uygulanabilir mi?

Nicos Peristianis ve Yücel Vural

1974 yılında Kıbrıs’ta yaşanan bölünmeden sonra, barışa dönük/adadaki çatışmayı çözmeye yönelik adım adım çözüm modeline örnek oluşturan bir dizi iyi niyet jesti uygulanmıştır. İyi niyet jesti, karmaşık bir soruna kapsamlı bir çözüm bulmak yerine, ele alınması ve uygulanması daha kolay ve basit olan kısa veya uzun vadeli (geçici veya kalıcı) önlem anlamına gelmektedir. Bir iyi niyet önlemi, bir sorunun kapsamlı bir çözümü ile bağdaştırılabilir, veya daha büyük sorundan bağımsız olan sorunları doğrudan çözmeyi amaçlayabilir (uygulamalar bunu gerektirdiği için veya insani etkenler nedeniyle). İyiniyet jestleri karşıt taraflar arasındaki güveni artırmak suretiyle çözüm müzakereleri için daha uygun bir ortam yaratarak olumlu yayılma etkileri gösterebilir ve böylece sorunun dolaylı yollardan çözümüne yardımcı olabilir.

1. *İyi niyet önlemlerinin sınıflandırılması*

İyiniyet önlemleri, sürecin başlatılmasına dahil olan aktörler; girişimin nedenleri veya beklenen sonuçları; sunulan iyi niyet önleminin türü; ilgili tarafların önlemi kabullenme/meşrulaştırma dereceleri; ve girişimin başlatılması amacından bağımsız olarak ortaya çıkabilecek olan genel sonuçları gibi bir dizi özellikler temelinde sınıflandırılabilir.

İyiniyet adımları, girişimde sorumluluk üstlenen aktörler, girişimin ortaklaşa veya tek taraflı olup olmadığı ve ilgili aktörlerin beklentileri göz önünde bulundurulduğu zaman üç alt grup içinde sınıflandırılabilir (bkz. EK I).

İlk alt kategori, *diğer taraftan benzer bir hareket beklemeden taraflardan birinin gerçekleştireceği tek taraflı girişimleri* içermektedir. Böyle bir durumda, iyiniyet önlemlerinin başlatılması ve başarılı bir şekilde uygulanmasında diğer tarafın açık desteği ve/veya karşılık vermesi gerekli değildir. Bu tür iyiniyet önlemleri, daha ziyade tarafların konuyla ilgili yaklaşımlarının çatışır halde olduğu ve bu nedenle beklentilerinin de farklılaştığı durumlarda gündeme gelebilir. Böylece, başlatan taraf, önlemin ve/veya beklenen olumlu sonuçların gerekliliğini vurgulamaya çalışırken, alıcı taraf amaçlanan hedefler konusunda şüpheli olabilmekte ve/veya beklenen sonuçların olumluluğundan şüphe duyabilmektedir. Buradan çıkaracağımız sonuç ise, tarafların bir tanesinin yaptığı bu tür girişimlerin diğer tarafça tehlikeli veya siyasi anlamda riskli olarak görülebilmesidir- dolayısıyla diğer taraf önlemi siyasi anlamda riskli gördüğü için hem başlatılmasına hem de uygulanmasına ilgisiz kalmaktadır. Aynı şekilde, iyi niyet önleminin yol açtığı meşruiyet, önlemi başlatan tarafta yüksek, diğer tarafta ise düşük olabilir.

İkinci alt kategori ise *taraflardan sadece birinin başlattığı ama diğer tarafın da olumlu karşıladığı tek taraflı girişimlerdir*. Bu durumda, önlemin arzulanan amacı önlemin görünürdeki hedefi değişkenlik gösterebilir ve diğer taraf da

önlemi başlatan tarafın gerekçelerini sorgulayabilir. Bununla birlikte, dış ve iç teşvikler, yasal durum, veya siyasi/ideolojik taahhütler dahil bir dizi nedenden dolayı, girişimi başlatan tarafın bu iyi niyet tutumuna karşı, diğer taraf da olumlu bir duruş sergileyebilir. Kolaylıkla tahmin edilebileceği gibi, iyi niyet eyleminin yapısı veya olası katkısından dolayı iki taraf da farklı bakış açıları geliştirme eğilimindedir. Böyle durumlarda, meşruiyet derecesi genellikle iyi niyet eylemini başlatan tarafta daha yüksek olacaktır.

İyi niyet eylemleri altındaki üçüncü alt kategori ise, *iki tarafın işbirliği ve koordinasyonuna dayalı karşılıklı girişimleri* girişimleri içermektedir. Bu durumda, iki taraf da girişimlerin hedefleri ve beklenen sonuçlar üzerinde mutabık olma eğilimini taşır. Sadece resmi taraflar değil de aynı zamanda daha geniş bir topluluk olarak halk da girişimlerin destekçisi olma tutumu içerisindedir. Bu nedenle ortak olarak üzerinde anlaşılan girişimlerin genel sonuçları genellikle olumludur ve belirli alanlar veya daha genel anlamda taraflar arasındaki ilişkilerin normalleşmesine de katkı koymaktadır.

Yukarıda belirtilen üç tür olasılık Kıbrıs örneğinde ele alınmış ve detaylandırılmıştır:

1.1 Diğer tarafın olumsuz tepkisini çekmeyen tek taraflı veya tek toplumlu adımlar

Bu tür iyi niyet eylemlerine verilecek en iyi örnek, Kıbrıslı Rumların yönetimindeki Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından Kıbrıslı Türklerin vatandaşlık haklarının sınırlı ölçüde yeniden tesis edilmesidir. Temelde bu eylemin gerekçesi, devletin tüm vatandaşlarına sorumlu şekilde davranması ve/veya davranıyor gibi gözükmeye gerektiğine dair olan algılamadır. Böylelikle, ‘KKTC’ makamları tarafından verilen pasaport ve kimliklere sahip olsalar dahi, Kıbrıslı Türklere, Kıbrıs Cumhuriyeti’ne yazılı başvuru yapmaları neticesinde, pasaport ve kimlik kartı verilmektedir. Bu önlem, adanın 1974’de bölünmesinden sonra yıllarca devam etmiş ve Nisan 2003’te geçiş noktalarının açılmasının ardından en üst noktasına ulaşmıştır. Kıbrıs Türk tarafı bu girişimi şüpheyle ve kimi zaman çekingenlikle⁸ karşılarsa da, bu durum Kıbrıslı Türklerin vatandaşlık hakkı için Kıbrıs Cumhuriyeti makamlarına başvuru yapmasını açıkça etkilememiştir.⁹ Kıbrıs Rum tarafının uyguladığı bu politikanın ilk sonucu, Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından verilen kimlik ve/veya pasaportu kullanan binlerce Kıbrıslı Türkün AB topraklarında serbest dolaşım hakkına sahip olmak dahil bir çok pratik olanaktan faydalanmasıdır. İkinci olarak, bu girişim sayesinde, gelecekte ortak bir “Kıbrıs Devleti”nin hala daha mümkün olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, Kıbrıslı Türklere sağlanan sınırlı vatandaşlık hakları, Kıbrıslı Türk elitler arasında bir şüphecilik doğurmuştur. Aynı şekilde, bu adım Kıbrıs Rum toplumunun bir kısmında da olumsuz tepkilere neden olmasına rağmen ilgili girişimi etkilememiştir.

Aynı türden bir diğer iyi niyet eylemi de Kıbrıs Türk tarafının Kıbrıs’ın kuzeyinde¹⁰ bulunan mülkiyet haklarına bir çözüm bulunması ile ilgili AİHM’in

kararı doğrultusunda Taşınmaz Mal Komisyonu'nu (TMK) kurmasıdır. Kıbrıs Rum tarafı AİHM'in bu kararının yasal geçerliliğini resmi olarak sorgulamaktan kaçınsa da¹¹ (TMK'nin kararları, Kıbrıs'ın kuzeyindeki mülkiyet hakkı ihlallerine bir çözüm niteliği taşımaktadır), bu adımı, adanın siyasi bölünmesini derinleştirme ve bunu haklı çıkarma eylemi olarak tanımlamış ve Kıbrıs Türk tarafının Kıbrıs'ın kuzeyinde tek toplumlu bir bölgeyi pekiştirme girişimi olarak görmüştür. Bunun yanında, bu adımın önemi, Türkiye'nin Kıbrıslı Rumların mülkiyet haklarını resmi olarak kabul etmesi ve buna bağlı olarak üç farklı mekanizma -iade, takas ve tazminat- üzerinden ilgili taleplere yanıt vermek durumunda bırakılmasıdır. Kıbrıs Rum tarafı her ne kadar bu gelişmeye rağmen memnuniyetsizliğini devam ettirse de, AİHM'in kararı, Kıbrıslı Rumların kuzeydeki mülkiyet haklarına ilişkin etkili bir çarenin olabileceğini ima etmektedir. Bu gelişmenin de gösterdiği gibi, kapsamlı bir çözümü destekleyici bir araç olarak adım adım çözüm yönteminin önemi daha da belirgin bir hale gelmiştir. Genel anlamda, TMK'nın kurulması, 1974 yılında kuzeydeki mallarını terk etmeye zorlanan Kıbrıslı Rumların mülkiyet haklarına kısmi bir çözüm bulunmasına yönelik bir adım olma özelliğini taşımaktadır. TMK, aynı zamanda, Kıbrıs Türk tarafı ve Türkiye üzerindeki baskıları azaltmaya yardımcı olmuş ve gelecekte iki toplumlu, iki bölgeci bir siyasi çözüme yönelik taleplerini güçlendirmiştir.

Kıbrıs Türk tarihi ders kitaplarının CTP hükümeti tarafından 2004-2006 arasında gözden geçirilmesi iki toplum arasında süregelen bir barış oluşturmaya yardımcı olacak olumlu psikolojik ortamı oluşturmayı amaçlayan tek taraflı iyiniyet adımlarının üçüncü bir örneğidir. Yapılan değişiklikler sayesinde, Kıbrıs tarihi ders kitaplarındaki tek taraflı, etnik-merkezci ve militarist unsurlar ortadan kaldırılarak adadaki tarihi olaylara yönelik alternatif bir anlayış sunulmuştur. Daha önceki tarih kitaplarında yer alan anlatılar, Kıbrıslı Rumları, Kıbrıslı Türklerin ebedi düşmanı olarak tasvir etmekteydi. Saldırgan anlatımların kaldırılması, adada barış, uzlaşma ve birleşme olmasını teşvik eden siyasi iyi niyeti göstermektedir. Kıbrıs Rum tarafı buna karşın, benzer değişiklikleri yaparak karşılık vermemiştir ve bu da sonuç olarak, kuzeydeki politikaları tersine çevirmiş ve tarih eğitiminde daha muhafazakar bir politikaya dönmüştür.

1.2 Diğer tarafın olumlu tepkisini alan tek taraflı (tek toplumlu) adımlar

Bu kategorinin en anlamlı örneği, Nisan 2003'de Kıbrıs Türk tarafının Yeşil Hat'taki Ledra Palace geçiş noktasını açmasıdır. Kıbrıs Rum tarafı da buna olumlu şekilde karşılık vermiş ve iki taraf arasında çok sayıda kişinin geçişine olanak sağlayan gerekli adımları atmıştır. Sonuç olarak, taraflar arasında sadece sınırlı işbirliği yapılarak yeni geçiş noktaları açılmıştır.

Yine de, bu adımlar iki toplumlu bir felsefeden uzaktır ve bu da, geçişlerde çelişen yaklaşımlara yol açmıştır. Kıbrıs Rum tarafı geçişleri, yasal devlet tarafından kontrol edilen bölgelerden, gayri yasal şekilde Türk ordusunun kontrol ettiği bölgelere geçiş olarak görmektedir. Kıbrıs Türk tarafı ise geçişleri, adeta

kişilerin iki ayrı devlet arasında dolaşımı olarak kabul etmektedir. Bundan dolayı geçişler iki toplumun üyeleri arasındaki günlük ilişkileri normal hale getirmeye yardımcı olsa da, iki taraf arasındaki siyasi gerginlik ve askeri cepheleşmeyi azaltmamıştır.

1.3 İki tarafın resmi olarak desteklediği karşılıklı, iki toplumlu girişimler

Bu kategorinin en göze çarpan örneği “uygun bir defin işlemi gerçekleştirmek ve uzun zamandır devam eden acı ve belirsizliği ortadan kaldırmak amacıyla kayıp kişilerin kalıntılarını ailelere ulaştırmak” şeklindeki insani bir amaç çerçevesinde 1981 yılında Kayıp Şahıslar Komitesi’nin (KŞK) kurulmasıdır.¹² “1974-1977 yılları arasında kayıp kişiler sorununa yönelik toplumlar arasında bir dizi toplantı gerçekleştirilmesine” karşın, iki taraf “önemli bir ilerleme” sağlayamamıştır.¹³ Bu konuyla ilgili olumlu gelişme, iki tarafı da 1981 yılında KŞK’yi kurması için teşvik eden 1977 ve 1981 yılları arasında kabul edilen çeşitli BM Genel Kurul kararlarıdır. KŞK’nin yürüttüğü faaliyetler, 1963-64’de iki toplum arasında yaşanan kriz ve 1974’de Türk askeri harekatı esnasında Kıbrıs’ta yaşanan trajik olaylarla bağlantılı bilinmeyen/saklı kalmış gerçekleri muhtemelen su yüzüne çıkaracaktır.

İkinci örnek ise, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) koordinatörlüğünde 1979 yılında Lefkoşa’nın Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rum belediye başkanları tarafından başlatılan Lefkoşa Master Planıdır. Bu girişimin amacı, “Lefkoşa’nın tüm sakinleri için mevcut ve gelecekteki yaşam alanları ile yerleşim koşullarını iyileştirmektir”.¹⁴ Proje, bölünmüş bir şehirde karşılıklı bağımlılık oluşturmuş, iki tarafın da yüksek derecede kabullenmesi neticesinde de başarılı şekilde uygulanmıştır. Proje aynı zamanda iki taraf arasında şehirdeki yerel kamu hizmetlerini gelecekte birleştirmeye yönelik bir zemin de sunmuştur. Üçüncü örnek ise, iki tarafın futbol federasyonları, Kıbrıs Futbol Federasyonu (KFF) ve Kıbrıs Türk Futbol Federasyonu (KTFF) tarafından imzalanan ‘geçici düzenleme’dir. Kıbrıs futbolunu temsil eden iki yasal otoritenin 1974 yılındaki bölünmenin yarattığı uygulama zorluklarının üstesinden gelmeye yönelik bir dizi ilkede anlaştığı bu düzenleme iki toplumlu bir girişimdir. Üzerinde uzlaşmaya varılan geçici düzenleme, her iki tarafta da kamuoyunun desteğini almıştır. İçerdiği temel ilkelerin iki toplumlu 1960 anayasa düzenini teyit etmesi ve gelecekte ele alınacak olan iki taraf arasındaki federal ilişkinin belirli bir toplumsal alandaki öncülü olması bakımından, bu iki toplumlu girişim kendine has olma özelliğini taşımaktadır. Bu temel felsefe, bu girişimi diğer tüm tek toplumlu ve iki toplumlu girişimlerden büyük ölçüde farklılaştırmaktadır.

2. 'Adım adım çözüm' modeli hangi koşullarda Kıbrıs sorununa [kapsamlı] bir çözüm bulmaya katkı koyabilir?

Yukarıda detayları verilen tüm örnekler belirli bir hedefe ulaşmak konusunda nispeten başarılı olsa da, kapsamlı bir çözüme olan katkıları sınırlıdır. Çeşitli iyi niyet jestlerinin felsefesi ve genel sonuçları dikkatli bir şekilde analiz edildiğinde, bu alanda başarıyı sınırlandıran bir dizi muhtemel faktörün tesbit edilmesi mümkündür:

- 2.1 Sınırlandırıcı ilk faktör, bazı resmi veya gayri-resmi çevrelerin desteklediği ve iki tarafın kapsamlı bir çözüme ulaşma hedefine yakın olduğuna dair yanlış beklentilerdir. Bu gerçekleşmediğinde, iki taraf, iyi niyet jestlerinin genel bir çözüme yönelik muhtemel katkısından kaçınma eğilimine sarılmaktadır. Aynı zamanda üzerinde uzlaşmaya varılmış federal bir çözüm modelinin ve uzlaşmayı olanaklı kılan uygun bir psikolojik ortamın yokluğunda 'kapsamlı çözüm modeli'ne yapılan aşırı vurgular çözüme yönelik yaratıcı katkıları engellemekte ve bu seçeneği [kapsamlı çözümü] ideolojik dogma haline dönüştürmektedir. Bu noktada bir çelişki ile karşı karşıya kalıyoruz: Her iki taraf, bir yanda tam bir katılım ve büyük çaplı bir hareketlenmeyi gerektiren statükonun radikal bir şekilde dönüştürülmesi ihtiyacına sözde bağlılık göstermekte, fakat öte yandan da sorunun çözümünde küçük bir adım oluşturacak iyi niyet önlemlerini kabul etmekte zorlanmaktadır! *İki tarafın kapsamlı bir çözümün öncesinde küçük adımlar atılmasının önemini kabul etmesi, kapsamlı bir çözüme ulaşmak için gerekli olan psikolojik ortamın ve çok önemli siyasal bir düzeneğin oluşturulması anlamına gelecektir.*
- 2.2 İkinci zorluk ise, iki tarafın Kıbrıs konusundaki siyasi stratejilerinden kaynaklanmaktadır. İki lider kapsamlı bir çözümün parametrelerinde defalarca mutabık kalsa da, bu tür bir çözümün neleri içermesi gerektiğine dair ortak bir felsefenin olmayışı, kapsamlı bir çözümü destekleyici bir unsur olarak adım adım çözüm yönteminin uygulanmasını engelleyen temel bir unsurdur. Bundan dolayı üzerinde uzlaşmaya varılmış bir çözüme ulaşmayı resmi bir tutum olarak belirlemelerine rağmen Kıbrıs Türk tarafı ve Türkiye "realiteler" in önemine yaptığı aşırı vurgu nedeniyle, bir anlaşmanın mümkün olamayacağını ve bundan dolayı da bölünmenin fiili çözüm anlamına geldiğini kanıtlamaya çalışıyormuş imajını yaratmıştır. Bu strateji, aynı zamanda, Ankara'nın uzun zamandan beri var olan ve Kıbrıs sorununu (sadece) Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlar arasındaki bir sorun olarak gören pozisyonu ile de desteklenmektedir. Statüko yanlısı bu yönelim, Kıbrıslı Rumların çözüm sürecinde şüphecilikle hareket etme ve eyleme geçmeme yönündeki eğilimine de dayanak yaratmaktadır. Kıbrıs Rum tarafı ise, mevcut durumda arzuladığı bir çözümü 'ileriye götürecek' güce sahip olmadığını fark ederek, her durumda, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin uluslararası tanınırlığına sahip olmasını yeterli görmüştür – böylece Türkiye'ye karşı

güçlü bir uluslararası girişimi örgütleyene kadar bekle ve gör siyasetini tercih etmiştir. *Ortada duran şey, kırılması gereken bir kısır döngüdür ve bu da statükoyu yeni federal bir ortaklığa dönüştürmeyi amaçlayan tek toplumlu veya iki toplumlu girişimlerin yapılmasını gerektirmektedir. Türkiye ve Yunanistan kendi iyi niyet önlemlerini ortaya koyarak bu süreci destekleyebilir.*

- 2.3 Üçüncü zorluk, uluslararası toplumun tepkilerinin yanlış yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Kıbrıs Türk tarafı ve Türkiye, uluslararası toplumun sürekli olarak bölünmeyi ve iki devletli çözümü reddettiği gerçeğini kabul etmiyor gibi görünmektedir. *Aslında, Türkiye veya Kıbrıs Türk tarafından gelecek herhangi bir adım ve iyi niyet jestinin, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin uluslararası tanınmışlığını temel almalı ve dolayısıyla ayrı devlet talebini göz ardı etmelidir. Öte yandan, Kıbrıs Rum tarafı da, uluslararası toplumun Kıbrıs Türk toplumu ile dış dünya arasındaki ilişkileri normal hale getirme niyetini dikkate almamaktadır. Bu nedenle, Kıbrıs Rum tarafının atacağı herhangi bir iyi niyet adımı Kıbrıs Türk tarafını eşit bir anayasal aktör olarak kabul etmeye ve çoğunlukçu bir devlet sistemi talebini göz ardı etmeye dayanmalıdır.*
- 2.4 Dördüncü sorun ise, statükoyu federal çözüme dönüştürme yöntemine ilişkin ortak felsefe eksikliğidir. *Kıbrıs Türk tarafı ve Türkiye, 1960 anayasal düzeninin federal bir sisteme dönüştürülmesi gerektiği gerçeğini, Kıbrıs Rum tarafı da bu dönüşümün, iki liderim kurumsal işbirliği üzerinden iki toplumun etkin katılımını içermesi gerektiği gerçeğini kabul etmelidir.*

III. Kıbrıslı siyasi elitlerin kapsamlı bir çözüme yönelik destekleyici bir araç olarak adım adım çözüm modeline ilişkin algıları

Yücel Vural ve Nicos Peristianis

Kapsamlı bir çözüme temel oluşturmak amacıyla adım adım çözüm modelinin uygulanmasına ilişkin tutumları ortaya çıkarmak için Mayıs-Haziran 2014 döneminde siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları ve Kıbrıs Rum ve Türk resmi kuruluşlarıyla ilişkili birçok kişiyle irtibata geçilip görüşmeler yapılmıştır. Birçok durumda, konuyla ilgili görüş almak için kullanılan en temel yöntem yüz yüze yapılan ve kayıt altına alınan görüşmeler olmuştur. Buna ek olarak, gerekli görüldüğü hallerde, katılımcılar, sorulan sorulara yazılı cevaplar da sunarak görüşlerini açıklığa kavuşturmuş ve teyit etmiştir.¹⁵ Araştırma verisi, ayrıca, grup toplantılarından elde edilen bulgularla da zenginleştirilmiştir. Her durumda ilgili katılımcılar, yapılan araştırmanın, Kıbrıs'ta 'kapsamlı bir çözümü destekleyen unsurlar olarak bir dizi güven yaratıcı önlem'in uygulanma olasılığı üzerine bir politika öneri belgesi hazırlama amacını taşıdığı hakkında bilgilendirilmiştir. Görüşmeyi yapan kişilere, ilk iyi niyet önlemleri dalgası olarak dört konu sunulmuştur –'kurumsal dinsel hakların yeniden tesis edilmesi', 'Kıbrıs'ın kuzeyi ile dış dünya arasındaki uluslararası hava ulaşımının normalleştirilmesi', 'Maraş'ın açılması' ve 'Kıbrıs'ta futbol yönetiminin birleştirilmesi'.¹⁶

Araştırma verisinin analiz sonuçlarına bakıldığında, çeşitli katılımcıların Kıbrıs'ta iyi niyet önlemlerinin uygulanma olasılığına verdikleri cevapların, tepkilerin ve dile getirilen diğer görüşlerin aşağıda açıklanan bir dizi inanç ve varsayımdan etkilenmekte olduğu ve bunlara göre şekillendiği anlaşılmaktadır:

1. Kıbrıslı Rum kanaat önderlerinin iyi niyet önlemlerinin uygulanmasına ilişkin inanç ve varsayımları

Kıbrıslı Rum İnanışı 1:

- Kıbrıslı Rum katılımcıların birçoğu, özellikle de resmi karar verme organlarına yakın olanlar aynı ortak inancı paylaşarak, siyasi/jeostratejik ön koşulların, Kıbrıs'ta kapsamlı bir çözümü desteklemediğini ifade etmişlerdir. Bu inanış, '1974 yılından beri var olan asimetrik güç dengesinin bölgede Türkiye'nin sahip olduğu siyasi-askeri etkiyi artırdığı' varsayımına dayandırılmaktadır. Bu nedenle, "uluslararası topluluk, Türkiye'yi 1974 yılında yarattığı *oldubitti*'ye bir son vermesi konusunda caydırmayı başaramadığından dolayı", "Türkiye, 1974 jeostratejik statüko temelinde kendi çözümünü dayatma konusunda serbest bırakılmıştır." Bu argümanlar temelinde, birçok Kıbrıslı Rum katılımcıya göre "iyi niyet önlemlerinin başarısı, adil bir güç dengesini ve Türkiye'nin yapıcı bir rol üstlenerek barış sürecine dahil olmasını gerektirmektedir."

Kıbrıslı Rum kanaat önderlerinin *jeostratejik koşulların iyi niyet önlemlerinin uygulanmasını caydırdığına ve Türkiye'nin kendi çözümünü dayatma pozisyonunda olduğuna* dair inançları, 1974 yılından bu yana gerçekleşen bir çok jeostratejik gelişmeyi yeterince göz önünde bulundurmamaktadır. Diğer gelişmelerin yanında, Türkiye'nin askeri kazanımlarını siyasi kazanıma dönüştürmesini engelleyen iki önemli gelişmenin vurgulanması gerekmektedir: (a) adada tek bir meşru Kıbrıs devletinin varlığını teyit eden BM Güvenlik Konseyi kararları ve (b) Kıbrıs'ın AB'ye üye olması. Bu gelişmeler, iyi niyet önlemlerinin Türkiye'nin minimal siyasi-askeri etkisi altında uygulanmasını mümkün kılmaktadır.

Kıbrıslı Rum İnanışı 2:

- Kıbrıslı Rum kanaat önderleri, “iyi niyet önlemlerinin uygulanabilmesi için öncelikle Türkiye'nin Kıbrıs'ta bir çözümü kabul etme ve desteklemeye yönelik iyi niyetini göstermesi gerektiği” görüşünü paylaşmaktadır. Bu da en az iki farklı ama birbirine bağlı adım atılmasını içermektedir: İlk adım, Türkiye'nin 1974 yılında yarattığı *oldubitti*'yi yumuşatma arzusu göstermesi; ikinci adım ise, Türkiye'nin müzakere sürecinde doğrudan yer almayı kabul etmesidir.

Kıbrıslı Rum kanaat önderleri tarafından belirtilen bu “gereklilikler”e sempati duyulması mümkün olsa bile, siyasetin adalet ve hak ilkeleri ile değil maddi ve ideal çıkarlarla yönlendirildiğini düşünürsek, bu taleplerin oldukça gerçek dışı olduğu görülecektir. Bundan dolayı, Türkiye'nin barış sürecine katkı koyma isteğini gösteren muhtemel adımları, Kıbrıs Rum tarafının bilinçli karşı adımlarıyla (mutlaka aynı anlamda olmasa da) hareketlendirilebilir. Herhangi bir siyasi aktörün yapacağı tek taraflı girişimlerde ısrar etmek sadece “tavuk mu yumurtadan yoksa yumurta mı tavuktan çıkar” gibi sonu gelmez bir tartışmaya yol açacaktır.

Kıbrıslı Rum İnanışı 3:

- Kıbrıslı Rum katılımcıların birçoğu adım adım çözüm modeliyle ilgili ortak bir korkuyu aktarmışlardır: “iyi niyet önlemlerini uygulama sürecinde yaşanacak olası çıkmazlar büyük ihtimalle ciddi bir olumsuz sonuca ulaşacaktır, bir diğer deyişle “1974 *oldubitti*'si meşrulaştırılacak” veya “KKTC'nin tanınması” gündeme gelebilecektir. Kıbrıslı Rum katılımcılar Kıbrıs Türk yönetiminin bu iyiniyet adımlarını kullanarak statükoyu sürdürmeye çalışacağına inanıyor görünmektedirler. Bu korku, özellikle ideolojik olarak daha küçük siyasi partilere yakın olan kişiler (ve etnik-millî konularda daha ‘sert’ bir çizgide olanlar) tarafından yaygın biçimde paylaşılmaktadır.

İyi niyet önlemlerinin uygulanmasında yaşanacak çıkmazların ‘KKTC’nin tanınması’sonucunu doğuracağı korkusu teoride, özellikle de iyi niyet önlemlerinin kapsamlı çözüm çerçevesi ile bağlantılı kılınmadığı durumlarda doğrudur.

2. Kıbrıslı Türk kanaat önderlerinin iyi niyet önlemlerinin uygulanmasına yönelik inanç ve varsayımları

Kıbrıslı Türk İnanışı 1:

- Kıbrıslı Türk kanaat önderlerinin birçoğu (bazı sivil toplum kuruluşları temsilcileri ve daha küçük liberal/sosyal demokrat/sosyalist grup temsilcileri hariç), adım adım çözüm girişimlerinin ‘zaman kaybı’ olduğuna inanmakta veya “kapsamlı çözüm için şartlar mevcut iken” ve tüm çabaların odak noktasında bu olması gerekirken adım adım çözüm yaklaşımının “Kıbrıs sorununda yeni zorluklara yol açacağına” dair sabit bir inanış sergilemişlerdir.

1974 yılından bu yana, iki taraf da sorunun belirli yönlerini çözmek için sınırlı girişimlerde bulunarak kendilerini kapsamlı bir çözüme adanmıştır; kapsamlı çözüm modeline gösterilen bu bağlılık Kıbrıs sorunun çözülmesine yönelik hiç bir anlamlı katkı sunmamıştır. Tam tersine, uygulanmaya başlanan çeşitli iyi niyet önlemleri, toplumlararası ilişkileri iyileştirmeye yönelik somut katkılar sunmuş, ve bu da aynı zamanda gelecekte varılacak kapsamlı bir çözüm için daha sağlam bir temel oluşturmuştur.

Kıbrıslı Türk İnanışı 2:

- Bir grup Kıbrıslı Türk kanaat önderi, adım adım çözüm modelinin uygulanmasının, “Kıbrıs Cumhuriyeti”nin otoritesinin kuzeyde yeniden tesis edilmesine yönelik baskılar yaratmak suretiyle Kıbrıslı Türklerin müzakere masasındaki pozisyonunu zayıflatacağına dair bir korkuyu aktarmıştır. Bu inanış, “1974 öncesi koşullara geri dönüş” korkusu ile de bağlantılıdır.

İyi niyet önlemlerinin, “Kıbrıs Cumhuriyeti” idaresinin kuzeyde yeniden tesis edilmesine yönelik baskılar doğuracağı korkusu temelsizdir; çünkü iyi niyet önlemleri tek başına değil, kapsamlı bir çözüme paralel ve onunla bağlantılı şekilde düşünülmektedir.

Kıbrıslı Türk İnanışı 3:

- Bir grup Kıbrıslı kanaat önderi, adım adım çözüm önlemlerinin uygulanmasının “KKTC’nin egemenliğini” ortadan kaldıracağını ve müzakere sürecinde Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm getirilmesiyle ilgili ciddi çaba gösterilmesi konusunda Kıbrıslı Rumların hevesini ortadan kaldırma tehlikesi yaratacağını öne sürmektedir.

İyi niyet önlemlerinin Kıbrıs Rum tarafının kapsamlı bir çözümü desteklemesindeki hevesini kıracağı görüşü, müzakere masasındaki süregelen çıkmazı göz önünde bulundurmamaktadır. Kıbrıs Türk tarafı, Kıbrıs Rum tarafının kapsamlı bir çözümü desteklemek için bir dürtüye sahip olmadığı görüşünü her zaman ortaya koymuştur.

IV. İyi niyet önleminin uygulanabileceğine ilişkin bir örnek: Kurumsal dinsel özgürlüklerin yeniden tesis edilmesi

Nicos Peristianis ve Yücel Vural

1. Sorun

Kıbrıs'ta geleneksel dini özgürlüklere dair iki önemli sorunun varlığı apaçık ortada durmaktadır. Bunlardan ilki, her iki toplum içindeki siyasi makamların, dini yerlerin diğer toplumun üyeleri tarafından kullanılmasına koyduğu sınırlandırmalardır. Apostolos Andreas Manastırı'nın ve Hala Sultan Tekkesi'nin, sırasıyla, Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türkler tarafından kullanılabilmesi, bu yerlerin sahip olduğu tarihi ve dini statüden ötürü çok önemlidir. Bu sınırlandırmaların temel nedeni, her iki taraftaki siyasi makamların diğer tarafın meşru talep ve beklentilerine zorluk çıkarmasına olanak sağlayan Kıbrıs'daki fiili durumdur (bölünme). Bu tür kısıtlamalar, 1974'de yaşanan bölünmeden beri süregelmektedir. Örneğin, kuzeydeki dini yerleri ziyaret etmek isteyen Kıbrıslı Rumlar, dini yerlerde ayin düzenlemek için Kıbrıs Türk siyasi makamlarına önceden izin başvurusu yapmaya zorlanmaktadır. Benzer kısıtlamalar, Kıbrıslı Türklerin güneyde bulunan dini yerlere ilişkin taleplerinde de geçerlidir. Bu tür kısıtlamalar 2003'ten önceki dönemin kalıntıları olarak ortada durmaktadır ve mevcut yeni gerçeklerle bağdaşmamaktadır.¹⁷

İkincisorunise, "diğertarafta" bulunan dini yerler için uygun yönetim modelinin olmaması ile ilgilidir. 1974 yılında yaşanan bölünmeden sonra, iki toplumun bu konuyla ilgili yasal otoriteleri, "diğer tarafta" bulunan dini yerlerdeki idari kontrolü kaybetmiştir. Güneyde Eski Eserler Dairesi'ne, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kontrolünde bulunan bir bölgedeki Kıbrıs Türk toplumuna ait dini yerleri idare etme sorumluluğu verilmiştir. Kuzeyde ise, esas olarak Kıbrıs Ortodoks Kilisesinin sahip olduğu ve yönettiği dini yerlerin idari kontrolünü yapan tek bir birim yoktur. Bunun yerine, Kıbrıs Türk makamları tarafından çeşitli birimlere, kişilere ve kuruluşlara, Kıbrıs'ın kuzeyinde bulunan Hristiyanlara ait dini yerleri kullanma olanağı sunulmuştur. Her iki taraftan temsilcilerin oluşturduğu teknik bir komite bazı dini yerlerde acil restorasyonlar yapılmasına yönelik sorumluluk üstlenmiş olmasına rağmen, komitenin sınırlı yetkileri geleneksel dinsel hak ve özgürlüklerin ihlal edilmesinin önüne geçememiştir.

2. Konunun önemi

Kıbrıs'ta egemen ideolojik değerler ve siyasi uygulamalar, tarih boyunca, eğitim ve dini alanlar gibi sosyal hayatın çeşitli alanlarında toplum özerkliği geleneğinin oluşumuna yardımcı olmuştur. Bu geleneğin bir sonucu olarak, eğitim ve dini kuruluşların işleyişine, belirli dönemlerde yaşanan siyasi gerginlikler hariç, iki toplum içindeki siyasi aktörler saygı göstermiştir.

Adada kurulması arzulanan yeni siyasi sistem hakkında çeşitli ve çelişen görüşlerin varlığına karşın, “diğer toplumun” dinsel hak ve özgürlüklerinin ihlal edilemez olduğuna ve bu hak ve özgürlüklerin kullanılmasının koruma altında olması gerektiğine¹⁸ dair karşılıklı olarak meşrulaştırılmış bir siyasi anlayış vardır. Toplumlararası çatışmalar esnasında (1963-1967 yılları arasında) ve özellikle de 1974 yılında yaşanan bölünmeden sonra, kurumsal dini özgürlükler ve dini hakların uygulanmasında önemli engellerle karşılaşmıştır. Bu çalışma kapsamında görüşme yapılan Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk kanaat önderlerinin neredeyse tümü, Kıbrıs’ın her yerinde kurumsal dini özgürlüklerin yeniden tesis edilmesine yönelik adımların barış süreci içerisinde gerekli ve çok önemli olduğuna dair, bu çalışmada ileri sürülen önermeyi koşulsuz olarak desteklemiştir. Günlük işlevleri ve inananların buna atfettikleri önem derecesinin ötesinde, eğitim ve dini kuruluşlar, tarihsel kültür oluşturucu ve kimlik taşıyıcı statülerinden dolayı en önemli ve hassas toplum kurumları haline gelmiştir. Bu nedenden dolayı, siyasi eylem/karar/önlemler yoluyla kurumsal dinsel özgürlüklerin ihlali ve sınırlandırılması, barışçıl bir çözüm temelini zayıflatan toplumlararası güvensizliğin süregelen nedenlerinden bir tanesidir.

Dinsel ve eğitim kuruluşları şimdiye kadar Kıbrıs barış sürecinden ayrı tutulmuştur ve bu sürece katkı koymalarının zorluklar taşıdığı kabul edilmiştir. Ayrıca bu kurumlar, Kıbrıs sorununun çözülmesinin imkansıza yakın olduğuna dair hüküm süren görüşten etkilenmektedirler. Bu da, barış sürecine yönelik olumlu bir girişim yapılmasını engelleyen bir eylemsizliğe yol açmaktadır. Böylelikle, kurumsal dinsel özgürlüklerin yeniden tesis edilmesini amaçlayan herhangi bir adım, barış süreci için ideolojik desteği harekete geçirmekle kalmayacak, aynı zamanda Kıbrıs sorununu çözmeye yönelik çabalara bir momentum kazandıracaktır.

3. Karşılıklı iyi niyet önlemlerinin içeriği: kurumsal dinsel hakların yeniden tesis edilmesi

İşlevleri ve tarihsel statüleri bakımından, Ortodoks Kilisesi, Müftülük ve Vakıflar İdaresi ilgili dinsel mekanlarda idari ve dinsel otoriteyi yeniden kurmak için yetki sahibi olmalıdırlar. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası’nda da belirtildiği üzere (Madde 110, fıkra 1 ve 2), 1974 öncesinde aslında kendi kontrolleri altında olan dini yerler bakımından bu kuruluşların otoritesi inkar edilemez. Bu bağlamda, Apostolos Andreas Manastırı ve Hala Sultan Tekkesi’yle¹⁹ ilgili olarak ve aşağıdaki ilkeler doğrultusunda, kurumsal dinsel hakların yeniden tesisi anlamlı bir adım oluşturabilir:

- 3.1 Yukarıda belirtilen kutsal dini yerlerin idaresi konusunda iki lider, statükoyu değiştirmek ve ilgili kuruluşların Apostolos Andreas Manastırı ve Hala Sultan Tekkesi’nde kendi idari otoritelerini yeniden kurmalarını sağlamak için ortak ve ayrı ayrı gerekli kararları alabilir.

- 3.2 Ana binalar ile bu dini yerlerdeki ana binalara bitişik alanlar ilgili toplum otoritesinin idarisinde olmalıdır.
- 3.3 Teknik ve idari tüm karar ve eylemler (bu yerlerin bakım ve kullanımı, ayinler ve benzeri faaliyetler, ve yukarıda belirtilen kutsal dini yerlerin esas sınırları içerisinde dini amaçlar için yapılan ziyaretlerle ilgili olan faaliyetler) hiç bir sınırlandırma olmaksızın ilgili otorite tarafından alınmalı ve uygulanmalıdır.
- 3.4 İki lider, yukarıda belirtilen kutsal dini yerlerin çevresinde barış ortamının sağlanması için ortak ve ayrı ayrı gerekli tüm önlemleri almalıdır.
- 3.5 Aşağıdaki aktörler, yukarıda açıklanan iyi niyet önlemlerinin uygulanmasından sorumlu olacaktır:
  - Kıbrıs Ortodoks Kilisesi, Vakıflar İdaresi ve Müftülük
  - İki siyasi lider
  - Kıbrıs Ortodoks Kilisesi ve Vakıflar İdaresi/Müftülük'ün yasal temsilcilerinden oluşan bir Danışma Komitesi
- 3.6 İki lider aynı zamanda, diğer tarafa ait herhangi bir dini yer, bina veya alanın ilgili kuruluşun yazılı izni olmadan (Kıbrıs Ortodoks Kilisesi veya Kıbrıs Müftülüğü) herhangi bir amaç için ve herhangi bir kişi veya otorite tarafından kullanılamayacağını ilan eder.
- 3.7 İki lider, ilgili makamların (Kıbrıs Müftülüğü ve Kıbrıs Ortodoks Kilisesi) herhangi bir sınırlandırma olmadan, dini yerleri ziyaret etmesini ve idari veya siyasi herhangi bir kötü uygulamayı Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk lidere rapor etmesini sağlamak amacıyla ortak girişimlerde bulunur.

V. Kapsamlı bir çözümden önce Tymbou (Ercan) havaalanında uluslararası hava taşımacılığı normalleştirilebilir mi?

Nicos Peristianis ve Yücel Vural

1. Sorun

Kıbrıslı Rumlar tarafından yönetilen Kıbrıs Cumhuriyeti'nin uygulamakta olduğu kısıtlamalar neticesinde, Kıbrıs'ın kuzeyinde bulunan Tymbou (Ercan) havaalanı, halen doğrudan uluslararası uçuşlara kapalı vaziyettedir.²⁰ Bu kısıtlamalar, Türkiye'nin Kıbrıs'ın kuzeyinde mevcut olan askeri varlığına bir tepki oluşturmaktadır.²¹ Buna ek olarak, neredeyse tüm diğer havayolu şirketleri (Türkiye'de kayıtlı olanlar hariç) Tymbou (Ercan) havaalanına uçuş gerçekleştirmeyi mütemadiyen reddetmektedirler. Buna karşın, Tymbou (Ercan) havaalanı ile Türkiye'deki birçok havaalanı arasında gerçekleşen hava trafiği, ICAO (Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü) tarafından iç hat uçuşu muamelesi görmektedir.²² Son dönemlerde etkili olan bir diğer parametre ise, bazı havayolu şirketlerinin Kıbrıs'ın kuzeyi ile dış dünya arasında kurmuş oldukları dolaylı bağlantı ile alakalıdır. Şöyle ki, Türkiye'de bulunan havaalanları üzerinden aktarma uçuşlar gerçekleştirmek suretiyle Tymbou (Ercan) ile dış dünya arasındaki uçuşlar mümkün kılınmaktadır. Bu tür uygulamalarla, Kuzey Kıbrıs ve dış dünya arasındaki hava ulaşımına uygulanan kısıtlamalar, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin izni olmadan, Türkiye ve Kıbrıslı Türkler tarafından devre dışı bırakılmaktadır. Temmuz 1974'den beri, Türkiye'nin hava sahasını Kıbrıs Rum uçaklarına kapayarak benzer bir "karşı politika" sürdürdüğünü de belirtmek gereklidir.

Türkiye ve Kıbrıs Türk tarafı, uluslararası uçuşlara uygulanan kısıtlamaları atlatmayı bir şekilde başarsa da, Tymbou (Ercan) havaalanındaki fiili durum, adadaki iki toplum da dahil olmak üzere ilgili tüm aktörler için siyasi ve ekonomik zorlukları da içeren iki önemli soruna neden olmaktadır:

Sorunların ilki siyasidir, yani Tymbou (Ercan) havaalanının fiili statüsü ve yukarıda belirtilen sınırlandırmalar ve karşı önlemler, adada toplumlararası ilişkilerin normalleşmesinin önünde önemli bir engel teşkil etmektedir. İkinci sorun ise ekonomiktir, yani Türkiye'deki bir havaalanından aktarma yaparak, Tymbou (Ercan) havaalanına hava ulaşımı sağlamak, seyahat maliyetini artırmaktadır; aynı zamanda Kıbrıs Cumhuriyeti'nden Türkiye yönüne gitmek üzere havalanan uçaklar rutin olarak gerekli olandan daha fazla yakıt harcayarak Türk hava sahasının etrafından dolaşarak uçuşlarını gerçekleştirmektedirler.

2. Konunun önemi: Siyasi elitlerin Tymbou (Ercan) havaalanında hava ulaşımının normalleştirilmesi fikrine ilişkin görüşleri

Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk katılımcılara Tymbou (Ercan) havaalanında uluslararası uçuşların normalleştirilmesiyle ilgili olan ve detayların asgari düzeyde

tutulduğu belirli bir öneri sunulmuştur. Sunulan öneri iki unsuru içermektedir: a) Kalkış-varış noktası Tymbou (Ercan) havaalanı olan bir uçak, Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO)'nın uluslararası kural ve normlarının ilgili Kıbrıs Cumhuriyeti makamları tarafından uygulanacağını kabul ederek, Kıbrıs Cumhuriyeti kontrolündeki FIR hattını kullanabilecektir; b) Kıbrıs Türk toplumu, Tymbou (Ercan) havaalanını yönetmeye devam edecektir. Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rum katılımcıların bu öneriye verdikleri tepkiler ve ilgili diğer görüşleri aşağıda özetlenmiştir.

2.1 Kıbrıslı Türk katılımcıların tepkileri

Kıbrıslı Türk tepkisi 1:

- Bazı sol kanat siyasi aktivistlerin dışında, bir çok Kıbrıslı Türk katılımcı, Tymbou (Ercan) havaalanında hava ulaşımının, mevcut durumda değişiklik yapılmaksızın, koşulsuz olarak normalleştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu duruş, Kuzey Kıbrıs'a yönelik hava ulaşımı üzerindeki kısıtlamalarla genel anlamda Kıbrıslı Türkler'in insan haklarının, özelde ise Kıbrıslı Türklerin serbest dolaşım haklarının ihlal edildiğine dair resmi argümana dayandırılmaktadır.²³

Yukarıdaki tutum, mevcut durumun ICAO tarafından hiçbir zaman kabul görmemiş olduğu gerçeğini ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin onayı olmadan Tymbou (Ercan) havaalanında uluslararası uçuşların normalleştirilmesini amaçlayan tek taraflı girişimlerin başarıya ulaşamayacağı ve uluslararası yasal düzenlemelerin kolaylıkla değiştirilemeyeceği gerçeğini göz ardı etmektedir.

Kıbrıslı Türk tepkisi 2:

- Tymbou (Ercan) havaalanında hava ulaşımı, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilgili makamlarından alınacak izin temelinde normalleştirilebilir.

Bu görüş, Kıbrıslı Türklerin konuyla ilgili alışlagelmiş duruşlarından bir sapmayı ifade etmekte ve Tymbou (Ercan) havaalanına doğrudan uçuşlarla ilgili bir anomaliyi düzeltmeye yönelik olumlu bir yaklaşımı ortaya koymaktadır. Öncelikle, bu tutum, yapılacak herhangi bir geçici düzenlemenin, Kıbrıs Rum tarafının ana beklentilerini karşılayan tek egemenlik ilkesi ile tutarlı olması gerektiği gerçeğini kabul etmektedir. İkinci olarak ise, Kıbrıs Türk tarafının temel beklentisi olan uluslararası toplumla yasal yollardan temas etmek de dahil olmak üzere, Kıbrıs Türk toplumunun izolasyonunu kısmen sona erdirmeye potansiyeline sahiptir.

Kıbrıslı Türk tepkisi 3:

- Sağ kanat katılımcılarının birçoğunun ve bazı sol kanat katılımcıların desteğini alan bir görüşe göre, Tymbou (Ercan) havaalanına doğrudan uçuş yapılmasına konulan kısıtlamalar Kıbrıs Rum tarafının hem barış sürecindeki pasif tutumunun hem de Kıbrıs sorununa çözüm bulunmasına yönelik girişim yapma isteksizliğinin açık bir kanıtıdır.

Bu görüşü savunanların, Kıbrıs Rum tarafının bu konuyla ilgili duruşunun kinci olmadığı gerçeğini göz önünde bulundurması gerekmektedir. Buna bağlı olarak, Kıbrıslı Rumların denetimindeki Kıbrıs Cumhuriyeti daha önce bu kısıtlamanın nedeninin Kıbrıslı Türkleri cezalandırmak olmadığını ama 1974 yılından sonra karşılaşılan oldubitti'yle başa çıkmak için bir mekanizma kurmak olduğunu beyan etmiştir.

2.2 Kıbrıslı Rum katılımcıların tepkileri

Kıbrıslı Rum tepkisi 1:

- Çoğu Kıbrıslı Rum katılımcı, Tymbou (Ercan) havaalanına doğrudan uçuşların kabul edilmesinin, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliğini ihlal eden 1974 oldubitti'sini kabul etmek anlamına geleceğini vurgulayan ortak bir tutuma sahiptir.²⁴

Bu tutumun destekçileri aynı zamanda aşağıdaki karşı görüşleri de göz önüne alabilmelidir: a) Tymbou (Ercan) havaalanındaki uluslararası hava trafiğini tek egemenlik ilkesinden vazgeçmeden normalleştirmek uygun bir model ile mümkündür; b) Tymbou (Ercan) havaalanının mevcut statüsü Kıbrıs Türk toplumunda ayrılıkçı eğilimlerin sürmesine neden olmaktadır; c) Bahsi geçen oldubitti'nin Türkiye tarafından sürdürülmek istendiği kabul edilse bile, (Tymbou-Ercan'la ilgili) bu tür kısıtlamalar 1974 sonrası fiili "gerçeklere" bir son verme yönünde etkili olmamıştır.

Kıbrıslı Rum tepkisi 2:

- Kıbrıslı Rum katılımcıların savunduğu bir diğer konu da, "ERCAN", Kıbrıs Cumhuriyeti'nin etkin kontrolü altına dışında kaldığı sürece, geçici dahi olsa Kıbrıs Cumhuriyeti FIR hattına dahil edilemeyeceği ve işleyişinin normalleştirilemeyeceği" şeklindedir.

Bu görüş, önerilen formülün uygulanmasıyla Tymbou (Ercan) havaalanının statüsünün, uluslararası kabul edilen politikalar ve uygulamalar temelinde dönüştürüleceği, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin dış egemenliği ile tutarlı bir şekilde oluşturulacağı gerçeğini göz önünde bulundurmamaktadır.

Kıbrıslı Rum tepkisi 3:

- Bazı Kıbrıslı Rum katılımcılar tarafından ifade edilen üçüncü argüman ise, araştırma ekibinin Tymbou (Ercan) havaalanında uluslararası gidiş

dönüş uçuşların normalleştirilmesine ilişkin önerisinin, “Türkiye’nin Kıbrıs Cumhuriyeti’ni tanımamasından” dolayı “tarafarca kabul edilmesi ve uygulanması imkansız” olduğu şeklindedir.

Türkiye’nin, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin tanınmasına ilişkin resmi tutumu sorunludur. Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin var olmadığı görüşünü ortaya koyarken, aynı zamanda, Kıbrıs Türk toplumunun Kıbrıs devlet organları tarafından temsil edilmediğini savunarak bu devleti “Kıbrıs Rum Yönetimi’ne” dönüştüren anomalinin altını çizmektedir. Daha da önemlisi, yakın zamanda Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Münhasır Ekonomik Bölgesinde (EEZ) yaşanan son krizin de ortaya çıkardığı gibi, Türkiye, Kıbrıs Türk toplumunun Kıbrıs Cumhuriyeti egemenliğine katılma hakkını vurgulamak için, kimi zaman fazlasıyla çaba göstermektedir.²⁵

Kıbrıslı Rum tepkisi 4:

- Kıbrıslı Rum katılımcılardan bir tanesi şu teklifi yapmıştır: Tymbou (Ercan) havaalanına doğrudan yapılacak uçuşlara “havaalanı bölgesindeki yetkinin, BM veya Avrupa Birliği’ne devredilmesi” koşuluyla izin verilebilir.

Konuyla ilgili geleneksel Kıbrıslı Rum görüşlerinin dışına çıkan bu öneri, iki önemli konuya değindiğinden dolayı sorunu çözmeye yönelik ciddi bir potansiyele sahiptir. Öncelikle, Kıbrıslı Rumların, yapılan düzenlemelerin adada bölücülüğü teşvik etmemesi gerektiğine dair beklentilerini karşılamaktadır. İkinci olarak ise, bu düzenlemelerin Kıbrıs’ın kuzeyinde 1960 sistemine geri döneceği anlamına gelmemesi gerektiğine dair Kıbrıslı Türklerin beklentilerine cevap vermektedir.

3. *Tymbou (Ercan) havaalanında uluslararası uçuşların normalleştirilmesine yönelik alınacak iyi niyet önlemlerinin içeriği*

Aşağıdaki öneriler, konunun her iki taraf için taşıdığı siyasi önem göz önünde bulundurularak, Tymbou (Ercan) havaalanında uluslararası uçuşların normalleştirilmesi çabasına atfen yapılmıştır. Öneriler yapılırken aşağıdaki unsurlar göz önünde tutulmuştur: a) her iki liderlik de statükoyu, tek egemenliğe dayanan, iki tarafın siyasi eşitliğinin olduğu federal bir sisteme dönüştürmeyi kabul etmiştir; b) çözümden sonra tek bir FIR hattı olacaktır ve Kıbrıs’taki herhangi bir havaalanına yapılacak uluslararası uçuşlar, federal yetki altında olacaktır; c) çözüm öncesinde toplumlararası işbirliği olmadan, Kıbrıs’taki karşılıklı güvensizlikten doğan sorunlarla başa çıkmak zor olacaktır; ve d) tüm taraflar anlaşsa bile statüko tek bir gecede değiştirilemez, böyle bir değişim zamanı, elverişli modelleri ve uygun psikolojik ortamı gerektirir.

- 3.1 İki lider, Kıbrıs’ın kuzeyinde uluslararası uçuşları ICAO’ya kayıtlı Kıbrıs FIR hattı üzerinden gerçekleştirmek için geçici düzenlemeler yapmaya mutabık kaldıklarını duyuracaklardır.

- 3.2 Kıbrıs Türk toplumu, Tymbou (Ercan) havaalanını, Lefkoşa Belediyesi ve Kıbrıs Türk Ticaret Odası tarafından ortaklaşa kurulan geçici Otonom Havaalanı Yönetimi (OHY) üzerinden etkin bir şekilde kontrol etmeye devam edecektir.
- 3.3 Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk liderler, OHY ve diğer ilgili birimlerin faaliyetlerini koordine edecek bir geçici Otonom Havaalanı Koordinasyon Komitesi'nin (OHKK) üyelerini görevlendireceklerdir. Bu Komiteye, AB Komisyonu tarafından görevlendirilen bir kişi başkanlık edecektir.
- 3.4 Tymbou (Ercan) havaalanı, havaalanı içinde ve çevresinde bulunan ona ait tüm binalar, hava ulaşım amaçları ve diğer ilgili faaliyetler için kullanılan çevredeki bölge, geçici Otonom Havaalanı Yönetimi'nin kontrolünde olacaktır.
- 3.5 Geçici Otonom Havaalanı Yönetimi'nin teknik, güvenlik ve idari personeli de dahil olmak üzere tüm personel prensip olarak Kıbrıslı Türklere olacaktır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilgili birimlerinden gelen temsilciler tüm teknik ve idari süreçlerle faaliyetlerde gözlemci olarak yer alacak ve geçici Otonom Havaalanı Yönetimi'nin karar verme mekanizmalarında da temsil edilecektir.
- 3.6 Havaalanına giriş ve çıkış dahil olmak üzere havaalanında gerçekleştirilen tüm işlem ve faaliyetlerde AB müktesebatı uygulanacaktır. AB Komisyonu tarafından görevlendirilecek olan teknik bir komite havaalanına giriş ve çıkışlar bakımından, günlük tüm faaliyetlerde aktif olarak görev alacaktır.
- 3.7 Kıbrıslı Türk lider, havaalanı çevresindeki alanlarda barışçı bir ortam sağlamak için gerekli tüm önlemleri alacaktır.
- 3.8 Federal bir hükümet kurulduktan sonra, OHY ve OHKK yürürlükten kaldırılacak ve tüm yetkileri otomatik olarak merkezi federal devletin ilgili birimlerine devredilecektir.

VI. İvedilikle ele alınabilecek iyi niyet jestleri

Nicos Peristianis ve Yücel Vural

İki liderin halehazırda Kıbrıs'taki statükonun kabul edilemez olduğu konusunda anlaşmaya vardıkları gerçeği dikkate alınarak aşağıdaki ivedi iyi niyet jestleri, mevcut durumun olumsuz etkilerini azaltmak ve statükodan federal bir Kıbrıs'a geçiş sürecini desteklemek amacıyla, tarafların ortaklaşa veya tek taraflı girişimleriyle gerçekleştirilebilir. Bu anlamda aşağıdaki iyiniyet girişimleri Kıbrıs'ta ilgili konularda uygulanabilecek daha kapsamlı iyi niyet jestlerinin başlangıç adımlarını oluşturabilir.

1. Vatandaşlık

- Kıbrıslı Rum lider, Kıbrıs Cumhuriyeti vatandaşı olan Kıbrıslı Türklerle evli olan kişilerin en az beş yıldan beri sürekli olarak Kıbrıs'ın kuzeyinde yaşıyor olmaları koşuluyla, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilgili yasal mevzuatına uygun olarak Kıbrıs Cumhuriyeti vatandaşlığına alınmalarını sağlayacak bir girişimi üstlenecektir.
- Bu amaçla, üç Kıbrıslı Türk, iki liderin ortak kararıyla Kıbrıs Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı'nın ilgili idari birimlerinde konuya ilişkin faaliyetlere katılacaklardır.

2. Askersizleştirme ve dekonfrontasyon

- İki lider, Ledra Palas Otel ile Ledra Sokağı kontrol noktaları arasında kalan alanı askersizleştirmeye ve bu noktalarda geçiş kontrolü ve güvenliğini kapsamlı bir çözüme ulaşana kadar sağlamak amacıyla bir "Birleşik Geçici Polis Gücü" (BGPG) oluşturmaya karar vereceklerdir.
- Bu nedenle liderler, Ledra Palas Otel ve Ledra Sokağı'nda bulunan iki farklı kontrol noktasını kaldırmayı öngören bir girişim üstleneceklerdir."
- İki lider, BGPG'nin kontrolü altında kalacak bölgedeki tüm bayrak (AB bayrağı hariç), simge ve sembolleri kaldırmak için anlaşacaklardır.

3. Ledra Palas ve Ledra Sokağı'ndan yapılan geçişler

- İki lider, şimdiki ikamet yerlerine bakılmaksızın tüm Kıbrıs Cumhuriyeti vatandaşlarının, Ledra Palas ve Ledra sokağı geçiş noktalarından yapacakları geçişlerde olağan güvenlik kontrolü dışında herhangi bir kayıt muamelesine tabi tutulmamaları için gerekli tüm önlemleri alacaklardır.

4. Mülkiyet konusu

- Kıbrıslı Türk lider, Kıbrıslı Rum yasal mülk sahiplerine ait olan ve şu anda Kıbrıs'ın kuzeyinde toprak düzenlemesine tabi olacak bölgelerde bulunun taşınmaz mallar üzerinde herhangi yeni bir fiziki inkişafı kapsamlı çözüme varılıncaya kadar erteleyen bir genelge yayımlayacaktır.
- Kıbrıslı Rum lider, Kıbrıs'ın kuzeyinde kurulan Taşınmaz Mal Komisyonu'nun Kıbrıslı Rumlar'a ait taşınmaz mallarına ilişkin kararlarının, ilgili taşınmaz mallar üzerindeki her türlü yasal işlemin Kıbrıs vatandaşları arasında olması koşuluyla ve kapsamlı çözüme ulaşıncaya kadar, Kıbrıs Cumhuriyeti açısından yasal olarak geçerli olduğunu ilan edecektir.

5. Tarih eğitimi

- İki lider, okullarda okutulan tarih kitaplarında yer alan ifadelerin Kıbrıs'ta herhangi bir topluma karşı saldırganlığı, hoşgörüsüzlüğü ve düşmanlığı teşvik etmemesini sağlamak üzere eğitimci, akademisyen, tarih öğretmeni ve ilgili sivil toplum örgütlerinin temsilcilerinden oluşan bir komite kuracaktır.
- Bu komitede görev yapmak üzere, Kıbrıslı Rum lider, 3 Kıbrıslı Rum ve 2 Kıbrıslı Türk üye ve Kıbrıslı Türk lider de, 3 Kıbrıslı Türk ve 2 Kıbrıslı Rum üye atayacaktır.

6. Ercan/Tymbou havaalanından yapılan giriş-çıkışlar için yeni vize uygulaması

- Kıbrıslı Rum lider AB ve Kıbrıs Cumhuriyeti vize mevzuatı temelinde ve Kıbrıs Cumhuriyeti vizesine sahip olması koşuluyla Ercan/Tymbou havaalanından Kıbrıs'a giriş yapan kişilerin kontrol noktalarından geçerek Kıbrıs'ın herhangi bir bölgesinde konaklamalarına olanak sağlayan bir girişimi üstlenecektir.
- İki lider, Tymbou/Ercan havaalanı ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilgili birimleri arasında teknik faaliyetlerin koordine edilmesini amaçlayan ortak bir girişim üstlenecektir. Ercan/Tymbou havaalanı Kıbrıs Türk toplumu tarafından yönetilmeye devam edecektir. İki lider Ercan/Tymbou havaalanında üst düzeyde tüm idari sorumluluklara sahip geçici bir idarenin kurulması için girişim başlatacaktır.

7. Yasal sakinlerinin Maraş'a erişiminin ivedilikle sağlanması

- İki lider, BM Barış Gücü'yle birlikte hareket ederek, kapalı Maraş'ta malı bulunan yasal mülk sahiplerinin mallarını serbestçe ziyaret etmelerini sağlayacak bir girişim başlatacaktır.
- Derinya ile Mağusa'yı birbirine bağlayan yeni bir geçiş noktası açılacaktır.

8. Kıbrıs'ta futbol yönetiminin birleştirilmesine destek verilmesi

- İki lider, Mağusa, Girne, Larnaka, Limasol, Lefkoşa ve Baf karma takımları arasında futbol karşılaşmaları organize etmeleri için Kıbrıs Futbol Federasyonu (KFF) ve Kıbrıs Türk Futbol Federasyonu'nu (KTFF) teşvik edici ortak bir girişim başlatacaktır.
- İki lider, Kıbrıslı Türk futbol hakemlerinin UEFA ve FIFA'nın etkinliklerine KFF delegasyonunun bir parçası olarak katılımlarını sağlamak amacıyla, KFF ve KTFF'nu, daha önce imzaladıkları düzenleme temelinde birlikte çalışmaya teşvik edici bir girişim başlatacaktır.

9. Yeşil hattın her iki tarafı arasında seyahatlerin kolaylaştırılması

- İki toplumun Ticaret Odaları, ara bölgenin her iki tarafı arasında yapılan arabalı seyahatlere uygulanan araç sigortası maliyetinin düşürülmesi konusunda işbirliği yapabilir. Sigorta şirketleri, kontrol noktalarında sunulan geçici ve pahalı sigorta uygulamasına son vererek sigorta kapsama alanlarını her iki tarafı da içine alacak şekilde genişletmek için işbirliği yapabilirler. Böyle bir uygulama özellikle ara bölgenin öteki tarafına sıklıkla seyahat etmeyen araç kullanıcıları için teşvik edici ve faydalı olacaktır.
- İki toplumlu sigorta düzenlemesi iki taraf arasında gidiş-gelişleri ve dolayısıyla Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türkler arasındaki etkileşimi artıracaktır. Aynı zamanda, Kıbrıslı Türklerle Kıbrıslı Rumların iş hayatında ortaklık kurma olanaklarını artıracaktır.

10. Kamu görevlerine ilk kez atanacak personelde aranacak zorunlu dil becerileri

- İki toplum lideri, Haziran 2015 tarihinden itibaren federal nitelikli kamu görevlerine alınacak yeni personelden özel dil becerilerine sahip olmaları koşulunun aranacağını ilan edeceklerdir; belirli kamu görevleri

için ilk defa istihdam edilecek Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türkler'den diğer toplumun dilini kayda değer düzeyde kullanabilmeleri koşulu aranacaktır.

- İki lider yukarıda belirtilen istihdam politikasının uygulamaya konulması için gerekli girişimleri başlatacaktır.

11. İki-toplumlu siyasal partilerin, sivil toplum örgütlerinin, ve hükümet dışı kuruluşların ortaya çıkmasını sağlayacak teşvikler

- İki lider, her türlü barışçı amaç doğrultusunda siyasi ittifak kurmaya istekli tüm Kıbrıslı partiler ve hükümet dışı kuruluşların bu faaliyetlerini desteklemek için gerekli olan teşvikleri sağlayacaktır. Halihazırda kurulmuş olan bu tür ittifaklara örnek olarak Mağusa İniyatifi, Kıbrıs Akademik Diyalog, Kıbrıs Akademik Forum ve Birleşik Kıbrıs Platformu gösterilebilir.²⁶
- Her iki toplumdaki üyesi bulunan siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları ve hükümet dışı örgütler, kuruluş sürecinden başlayarak teşvik edilecektir.
- Kuruluşlarını tamamladıktan sonra, yukarıda sözü edilen ittifaklara, AB ve diğer uluslararası kuruluşlar tarafından temsil edilme olanağı sağlanacaktır.

EK I: Kıbrıs'ta uygulanan iyiniyet önlemlerinin türleri

Türler	Örnekler	Beklenen Sonuç	İyiniyet Önlemi'nin Tanımı	İyiniyet Önlemi'nin Meşruiyeti	Genel Anlamıyla Elde Edilen Sonuçlar
Karşı tarafın olumlu tepki vermediği tek-toplumlu girişimler	<ul style="list-style-type: none"> • Kıbrıs Rum tarafınca Kıbrıslı Türklerin vatandaşlık haklarının kısmen restore edilmesi • Kıbrıs Türk tarafınca TMK'nın kurulması • Kıbrıs Türk tarafının tarih kitaplarını revize etmesi 	Genellikle çelişkili beklentiler	Genellikle çelişkili tanımlamalar	Genellikle girişimi üstlenen tarafta yüksek, diğer tarafta düşük	Genellikle sınırlı olumlu sonuçlar ve karşı girişimler
Karşı tarafın olumlu tepki verdiği tek-toplumlu girişimler	<ul style="list-style-type: none"> * Kıbrıs Türk tarafının kontrol noktalarını geçişlere açması • Lefkoşa Master Planı • KŞK'nın kurulması • Apostolos Andreas Manastırı ve Hala Sulfan Tekkesi'nde yapılan restorasyon çalışmaları • KFF ve KTFF arasında varılan uzlaşma 	Genellikle farklı beklentiler	Farklı tanımlamalar	Girişimi başlatan tarafta yüksek diğer tarafta düşük	Toplumlarası uzlaşmaya ve ilişkilere sınırlı anlamda katkı
İki-toplumlu girişimler		İnsani yaklaşımlar ve siyasi olmayan tepkiler	Genellikle ortak tanımlamalar	Her iki tarafta da yüksek	İlgili alanda toplumlarası ilişkilerin normalleşmesine katkı

EK II: ANKET FORMU

Bay/Bay .....

00/00/2014

Lefkoşa-Kıbrıs

Br grup araştırmacı olarak ‘‘Kıbrıs’ta İyiniyet Önlemleri’’ konulu bir araştırma projesi yürütmekteyiz. Araştırma projesi, Kıbrıs’ta kapsamlı bir anlamaya ulaşmak için sürdürölen müzakereleri destekleyici bir unsur olarak adım-adım çözümlerin, iki tarafın uyumlu girişimleri formatında uygulanmasına odaklanmıştır. Proje, aşağıda ifade edildiğı gibi dört parçadan oluşmaktadır:

- a. Kıbrıs’ta kurumsal dinsel özgürlüklerin yeniden tesis edilmesi
- b. Kıbrıs futbolunun yönetiminin birleştirilmesi
- c. Kapsamlı bir çözümlerden önce Maraş’ın açılması
- d. Yerel ve uluslararası hukuk kuralları temelinde Kıbrıs’ın kuzeyi ile olan uluslararası hava taşımacılığının normalleştirilmesi

Bu araştırma projesinin iki boyutu vardır. Birinci boyutu, adım adım çözümlerin kapsamlı çözümlere yapabileceğı katkıları konusunda araştırmacılar olarak mevcut bilgimizi artırması ufkumuzu genişletmesi bakımından, akademiktir. Araştırmanın ikinci boyutu, araştırma ekibinin incelenen dört konunun her biri hakkında ileri süreceğı öneriler aracılığıyla barış sürecine yapacağı katkıları dikkate alındığında, siyasaldır.

Bilindiğı gibi her iki taraf da Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözümler bulunması ilkesine her zaman bağılılıklarını vurgulamalarına rağmen, böyle bir çözümler yakın bir zamanda ulaşılması önünde ciddi zorluklar bulunmaktadır. Bu zorlukların en önemlisi, iki taraf arasındaki karşılıklı güvensizliğı derinleştiren ve karşılıklı korkuları artıran işbirliğı eksikliğidir. Bir yanda, Kıbrıslı Rum elitler, Kıbrıs Türk tarafının ortak vatani parçalamayı amaçlayan ayrılıkçı bir eğilim içinde olmasından korkmaktadır. Öte yanda ise, Kıbrıslı Türk elitler, Kıbrıs Rum tarafının Kıbrıslı Türkleri dışlayarak ortak devlete hakim olmayı amaçlayan hegemonyacı bir eğilim içinde olmasından korkmaktadır. Bu korkuların yarattığı olumsuz sonuçlar, herhangi bir tarafın tek başına veya tarafların birlikte atacakları adımlarla azaltılabilir. İki liderin ortak açıklamasında da ifade edildiğı gibi sorunun belirli bir unsurunu çözmeye yönelik güven yaratıcı önlem mantığına dayalı herhangi bir adım ‘‘görüşmelerin başarıyla sonuçlanmasını sağılayan olumlu bir ortam’’ yaratacak ve kapsamlı çözümler için uygun bir zemin oluşturulmasına yardımcı olacaktır.

Bu tür adımlardan bir tanesi de Kıbrıs futbolunun birleştirilmesi için atılan adımdır.

Kıbrıs Türk liderliğinin olumlu tutumu sayesinde, KFF ile KTFF arasında varılan uzlaşma sonrasında KTFF'nun Kıbrıs'ın kuzeyinde yer alan futbol etkinliklerini düzenleme yetkisi devam ettirilmiştir/Kıbrıs Rum liderliğinin olumlu tutumu sayesinde KFF ile KTFF arasında varılan uzlaşma sonrasında KFF'nun yetkileri azaltmamış ve gelecekte devlet ve halkın birliğine karşı yanlış anlamalara imkan tanınmamıştır.

KFF ile KTFF arasında varılan uzlaşmanın da gösterdiği gibi, uzlaşmazlık içinde yer alan taraflar birbirlerinin korkularını karşılıklı olarak anlamaya dayalı siyasi bir ideali kabullenmeye istekli oldukları zaman, küçük bir adım, süregelen bir sorunun çözülmesi için yararlı olabilir. Bununla birlikte, iki futbol federasyonu arasındaki işbirliğini pekiştirmek için daha ileri düzenlemelere ihtiyaç vardır.

Araştırma ekibimiz, Kıbrıs barış sürecine yapabileceğiniz olumlu etkiyi dikkate alarak, aşağıdaki sorulara vereceğiniz yanıtlar aracılığıyla sunacağınız değerli katkıları memnuniyetle karşılayacaktır:

KISIM I: DİNSEL ÖZGÜRLÜKLER

- a) Kıbrıs Cumhuriyeti hükümetinin kontrol ettiği bölgede aralarında Hala Sultan Tekkesi'nin de bulunduğu dinsel mekanların statüsü nedir?/Kıbrıs'ın kuzeyinde aralarında Apostolos Andreas Manastırı'nın da bulunduğu dinsel mekanların statüsü nedir?
- b) Kıbrıs Türk tarafını, Kıbrıs Ortodoks Kilisesi'nin dinsel mekanları dinsel amaçlarla kullanması ve oralarda yeniden kontrol oluşturmasını içerecek şekilde, kurumsal dinsel özgürlükleri yeniden tesis etmekten alıkoyan başlıca engeller nelerdir? / Kıbrıs Rum tarafını, Müftülüğün-Vakıfların dinsel mekanları dinsel amaçlarla kullanması ve oralarda yeniden kontrol oluşturmasını içerecek şekilde, kurumsal dinsel özgürlükleri yeniden tesis etmekten alıkoyan başlıca engeller nelerdir?
- c) Kıbrıs Rum tarafının veya Kıbrıs Türk tarafının ilgili kurumların (Ortodoks Kilisesi/Vakıflar İdaresi-Müftülük) rızası olmaksızın dinsel mekanları denetim altında tutmalarını sağlayan herhangi bir ahlaki, hukuki ve/veya siyasi hakları var mıdır?
- d) İki liderlik, dinsel özgürlükler kapsamında bir dizi güven yaratıcı önlemin uygulanması amacıyla, arasında dini otoritelerin temsilcilerinin de yer alacağı bir koordinasyon komitesinin kurulmasını kabul ediyor mu?

KISIM II: HAVA TAŞIMACILIĞI

- a) Ercan/Tymbou havaalanının şimdiki statüsünü nasıl açıklarsınız?
- b) Kıbrıs Rum tarafının, uluslararası hava trafiği bakımından Ercan/Tymbou havaalanının şimdiki statüsünü sürdürmesinin temel nedenleri nelerdir?
- c) Ercan/Tymbou havaalanı, Kıbrıs Türk toplumunun etkin katılımını içerecek şekilde Larnaka FIR hattına dahil edilebilir mi?
- d) Ercan/Tymbou havaalanında uluslararası hava trafiğinin normalleştirilmesi neticesinde Kıbrıs Türk tarafının bu sürece katılımı ne tür idari-siyasi unsurlar içerecektir?
- e) Yerel hukuk (Kıbrıs yasaları ve toplum yasaları) ve/veya uluslararası hukuk kurallarına dayalı olarak, Ercan/Tymbou havaalanında, uluslararası hava trafiğinin normalleştirilmesi için geçici bir düzenleme yapılabilir mi?

KISIM III: FUTBOLUN BİRLEŞTİRİLMESİ

- a) KFF ve KTFF arasındaki anlaşmanın uygulanmasını engelleyen temel zorluklar nelerdir?
- b) KFF ve KTFF arasında ne tür bir işbirliği oluşturulmasını gerekli buluyorsunuz?
- c) KTFF'na üye olan kulüplerin KFF organlarında doğrudan temsil edilmelerini öngören kurumsal reformlar yapılabilir mi?
- d) Şu anda var olan geçici örgütsel düzenlemeler Kıbrıs futbolunun kapsamlı bir çözümden önce birleşmesine yardımcı olabilir mi?
- e) İki federasyon arasında varılan anlaşmanın başarıyla uygulanması için başka neler gereklidir?

KISIM IV: MARAŞIN AÇILMASI

- a) Maraş'ın bugünkü statüsünü ve bu sorunun çözümünde ortaya çıkan tıkanmayı nasıl açıklarsınız?
- b) Maraş'ın şimdiki statüsü kapsamlı bir çözüme ulaşılmasını nasıl etkilemektedir?
- c) Size göre, Kıbrıslı Türklerin Maraş'ın bugünkü statüsünü sürdürmesindeki temel nedenler nelerdir?
- d) Maraş, iki belediye başkanının işbirliği temelinde oluşturulacak yeni bir "Genişletilmiş Mağusa Belediyesi"ne dahil edilebilir mi?

EK'ler

e) Aşağıda sıralanan modellerden hangisi Maraş'ın yasal sakinlerinin kullanımına yeniden açılması için en uygun seçeneği sunmaktadır?

Model 1. Maraş'ın Kıbrıs Türk yönetimi altında yasal sakinlerinin kullanımına yeniden açılması

Model 2. Maraş'ın BM/AB yönetimi altında yasal sakinlerinin kullanımına açılması

Model 3. Maraş'ın Kıbrıs Rum yönetimi altında yasal sakinlerinin kullanımına açılması

Model 4. Maraş'ın "Genişletilmiş Mağusa Belediyesi"nin bir parçası olarak ve iki liderin üzerinde uzlaşacağı geçici bir düzenleme altında yasal sakinlerinin kullanımına açılması

Yukarıda sunulan sorulara vereceğiniz yanıtlar, bu araştırmada bizlere yardımcı olacağı ve bunun sonucunda ilgili konularda öneriler yapmamızı kolaylaştıracağı için bizleri memnun edecektir.

Saygılarımızla,

Proje Sorumluları

Nicos Peristianis

Yücel Vural

Notlar

1. Levy, J. S. (1992). *Prospect theory and international relations: Theoretical applications and analytical problems*. Political Psychology, 283–310.
2. Bahsi geçen tutumların Türkiye'nin, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Munhasır Ekonomik Bölgesi'nde giriştiği faaliyetlerden önce geçerli olduğu hatırdta tutulmalıdır. Şu anda tüm siyasi partiler Başkan'ın toplumlararası görüşmeleri askıya alma tutumunu desteklemekte ve bu statükonun değişme zamanı ve biçiminin bu tutumları nasıl etkileyeceği bilinmemektedir.
3. <http://www.kktcb.org/print.aspx?id=2683> (Erişim tarihi 5/5/2014).
4. <http://www.euronews.com/2014/07/18/the-ghost-town-of-cyprus-after-forty-years-of-division/>(Erişim tarihi 21/11/2014).
5. http://www.kpdailynews.com/index.php/cat/35/news/1044/PageName/CYPRUS_LOCAL_NEWS (Erişim tarihi 21/11/2014).
6. Xydis, S. G. (1973). *Cyprus: Reluctant Republic*, The Hague: Mouton.
7. Constantinou, M. (2006). Reasons of state and the constitutional logic of quasi-stateness: the post-colonial contradictions of Cyprus's integration in the European confederation. *Postcolonial Studies*, 9(3), 295-310.
8. Kıbrıslı Türk lider Mehmet Ali Talat 2007 yılında yaptığı bir açıklamada Kıbrıs Cumhuriyeti pasaportu için şu değerlendirmeyi yapmıştı:“Keşke vatandaşlar örgütlenip Rumlara, ‘Biz senin pasaportunu istemiyoruz’ diyerek iade edebilse”. Bkz: <http://www.milliyet.com.tr/2007/01/04/dunya/dun01.html> (Erişim tarihi 17/2/2014).
9. Dervis Eroglu 2010 yılında yaptığı bir açıklamada partisinin Kıbrıs Cumhuriyeti pasaportunu yasaklamayı öngören bir yasa tasarısı hazırladığını belirtmişti. Bkz: <http://www.kibrispostasi.com/index.php/cat/35/news/33504> (Erişim tar. 17/2/2014).
10. Taşınmaz Mal Komisyonu amacını kendi resmi internet sitesinde şu şekilde açıklamaktadır: “Kuzey Kıbrıs Taşınmaz Mal Komisyonu'nun amacı, 1974 olaylarından sonra Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) terk edilen mülklerle ilgili taleplere etkili bir yerel çözüm bulmak amacıyla kurulmuştur”. Bkz. <http://immovablepropertycommission.org/default.aspx> (Erişim tarihi 17/2/2014).
11. Bkz. Başkan Dimitris Hristofyas'ın Kıbrıs Haber Ajansına yaptığı açıklama, İngilizce Haberler 28 Nisan 2010. HR-NET tarafından alıntı yapılmıştır: http://www.hri.org/news/cyprus/cna/2010/10-04-28_1.cna.html (Erişim tarihi 17/2/2014).
12. Bkz. KŞK resmi Web sitesi: <http://www.cmp-cyprus.org/about-the-cmp/origins/> (Erişim tarihi 26/02/2014).
13. Bkz. KŞK resmi sitesi: <http://www.cmp-cyprus.org/about-the-cmp/origins/> (26 Şubat tarihinde erişilmiştir).
14. http://www.undp-pff.org/index.php?option=com_content&task=view&id=80&Itemid=140 (Erişim tarihi 19/2/2014).
15. Bazı resmi kişilerin ilgili konularla ilgili doğrudan görüş açıklamadığı durumlarda araştırma ekibi gerekli bilgileri alt düzey bürokratlarla mülakat yaparak elde etmiştir.
16. Araştırmanın amacını açıklayan ve araştırmayı tanıtıcı bilgiler içeren bir mektup, yüzyüze görüşme yapılmadan önce katılımcılara gönderilmiştir. Bu mektubun tam metni için lütfen EK II'ye bakınız.
17. İki liderin 11 Şubat 2014 tarihli Ortak Bildiri'si statükoyu sorgulamakta ve reddetmektedir.
18. Araştırma ekibi mülakatlar esnasında bu ortak anlayışın dışında bir istisnaya rastlamamıştır.
19. Bu iki dini yerin hem iki toplum üyeleri için hem de daha geniş Hristiyan ve İslam medeniyetleri için çok önemli bir anlamı olduğunu belirtmek önemlidir.
20. Kıbrıs'ın kuzeyinde fiili bir denetime sahip olmayan Kıbrıs Cumhuriyeti uluslararası toplum tarafından Kıbrıs adası üzerindeki tek meşru devlet olarak tanınmaktadır. AB'nin bu konudaki benzer tutumu için bkz. Kıbrıs Avrupa Birliği Katılım Sözleşmesi-Protokol 10.
21. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin resmi görüşüne göre, “Tymbou (sözde ‘ERCAN’) havaalanı Kıbrıs'ın kuzeyinde yasadışı olarak çalıştırılan bir havaalanıdır. Kıbrıs'taki havaalanlarını uluslararası trafiğe açma konusunda

- tek yetkili makam olan Kıbrıs hükümeti Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO)'dan sözde 'Ercan' havaalanını Bölgesel Hava Seyrüsefer Planı'na dahil etme yönünde bir istekte bulunmamıştır. Bu yasadışı 'havaalanı' uluslararası hukuk uygulamaları bakımından 'var olmayan' bir havaalanıdır ve kullanılması, Kıbrıs Cumhuriyeti'ne yasadışı giriş ya da çıkış anlamına gelmektedir." Bkz. <http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/All/6D3B1CF27246CCB8C22572510031F0C1?OpenDocument&highlight=tymbou+airport> (Erişim tarihi 10/10/2014).
22. Talmon, S, "Air traffic with non-recognised states: the case of northern Cyprus", http://users.ox.ac.uk/~sann2029/FCO_Paper%20by%20Dr%20Stefan%20Talmon.pdf (Erişim tarihi 10/10/2014).
23. Bkz. KKTC Cumhurbaşkanlığı sözcüsü Osman Ertuğ tarafından yapılan açıklama. <http://www.turkishny.com/headline-news/2-headline-news/163032-kktc-cumhurbaskanligi-sozcusu-ertug-rum-kesimi-ayak-suruyor#.VF8NtRgcRM>s (Erişim tarihi 15/10/2014).
24. Bu yaklaşım, Tymbou (Ercan) havaalanını "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin işgal altındaki bölgesinde yasadışı olarak çalıştırılan bir havaalanı" olarak gören Kıbrıs Rum tarafının resmi çizgisiyle uyumaktadır. Bkz. <http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/All/6D3B1CF27246CCB8C22572510031F0C1?OpenDocument&highlight=tymbou+airport> (Erişim tarihi 15/10/2014).
25. Türkiye, KKTC ile TC arasında imzalanan anlaşmaya dayanarak, Kıbrıslı Türklerin yokluğunda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenlik haklarını kullanmasının bir anomali oluşturduğunu ima edercesine, Kıbrıs'ın Münhasır Ekonomik Bölgesi'nde (KKTC ile ilişkili olmayan bir alanda) 20 Ekim – 30 Aralık 2014 tarihleri arasında sismik araştırma yapmak üzere bir Navtex yayımladı.
26. Siyasal partiler ve siyasi gruplar arasındaki diğer muhtemel ittifaklar aşağıdakileri içerebilir: Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rum Muhafazakar Partiler Konfederasyonu, Kıbrıs Sosyalist Partiler Federasyonu, Kıbrıs Birleşik Yeşiller Hareketi, Kıbrıs Turizm Örgütleri Federasyonu, Birleşik Yerel Yönetimler, Liberal Kıbrıslılar Federasyonu.

Bu Rapor "Siyasal Elitlerin ve Sivil Toplumun Anlaşmazlık Konularına İlişkin Farkındalıklarının Desteklenmesi Amacıyla Toplum-içi ve Toplumlararası Girişimlerin Birleştirilmesini Öngören Ortak Proje"nin bir parçası olarak üretilmiştir. Friedrich Ebert Vakfı tarafından desteklenen bu proje, Politeia ve Choice adlı iki sivil toplum kuruluşunun üyesi bir grup tarafından gerçekleştirilmiştir.

ISBN 978-9963-2064-4-5

